

84/216-2-2378
A 709

Кері:
6478

АППАЛАНЫ БИЛЯЛ

ДЖАШАУЧИ
АУУШЛАРЫ

Аппаланы Билчал

ДЖАЩАУНУ АУУШЛАРЫ

*Назмула, джырла,
поэма, кёчюрюлгенле*

РГБУ
«Къарачай-Черкес республика кърал китаб басма»
ЧЕРКЕССК
2014

В новый поэтический сборник Б. Аппаева «Перевалы жизни» вошли произведения самой разнообразной тематики. Проблемы гражданственности, интернационализма, темы трогательной, неугасающей любви, чистой дружбы, нашли отражения в творчестве Б. Аппаева.

Новое издание автора привлечет внимание читателей живостью и яркостью языка, глубокой философской мысли.

Кара: 6478

А 4702280200—2₂—2014
9П11(03)—2013

© Б. Аппаев, 2014

© Кърачай-Черкес
республика кърал
китаб басма, 2014

ISBN 978—5—7289—0319—2

АЛ СЁЗНЮ ОРНУНА

Къуру Аппаланы Хасан болмаса, къарачай джазычуланы бары чыгъармачылыкъ ишлерин назму джазыу бла башлагъан-дыла. Мен да аланы бириме. Назмуларым энчи китаб болуб чыкъдыла, джыйым окъуу китаблагъа да киргендиле. 1970-чи джылгъа дери баш ишим назму джазыу болуб турду. Не джашырыу, кеслери да меннге бир да алат кёрюне эдиле. Фахмулу критик Байрамукъланы Нина биринчи китабымы хыртха ургъаны болмаса, алагъа сёз табхан да хазна киши чыкъмады. Болумуму кесим ангыладым: проза да джаза башладым.

Джазгъан проза затларымы окъуучула махтай башлагъанларында, поэзияны къоюб, анга толусу бла кёчдюм. 1973-чю джыл къарачай драмтеатр «Юч ана» деген пьесамы сахнада салды, аны ызы бла «Джууулгъан шляпаны». Аладан сора драматургия чыгъармачылыкъ ишими ёзеге болду.

Алай болса да, поэзия бла арт юзюб къоялмадым. Аман, иги болса да, назму джазгъанымы да тохтатмадым. Алай бла эртделден къалгъан назмуланы, артда джазылгъанла да иги кесек болуб къалдыла. Ол себебден аладан бир китаб къуаргъа таукел болдум. Барына да жангыдан къараб, кемликлерин къоратыб, джарашдырыргъа керек эди. Алай этмедим. Игисин, къарыусузун да окъуучула кеслери айырырла, къалай заманда, нек джазылгъанларына магъана берирле, чыгъармачылыкъ ишде ёсюмюм болгъаны, болмагъанын кёрюрле, деген оюмда тохтадым. Къалай-алай эселе да, бу назмулада озгъан джашауубузну ышанлары бардыла. Эндиги тёлюлеге ала керекдиле.

Иги кесек джырны да китабыма къошханма. Аланы юслеринден айырыб айтыргъа излейме.

Бусагъатда гитараны къолуна алгъан прэт да, композитор да, джырларгъа уста да болуб, сахнагъа чыгъыб къалады. Ол кеси ангыламай эсе да, алай этерге джарамагъанын культурагъа башчылыкъ этген къуллукъчула ангыларгъа керекдиле. Ала билмей, сахнагъа хазны адам чыкъмайды. Чыгъарыны аллы бла музыкадан, поэзиядан хапарлары болгъан талай адам къараргъа керекди, джырлагъанны ауазы, сахнада кесин тутханы къалайды деб, анга да магъана берилрге дурусду. Былай затла этилмегенлери себебли, бюгюнню джырларыбызны кёбюсюнде миллет хауа джокъду, излемге ала келишмейдиле.

Анда-санда дегенча алгыннгы белгили поэгле бла компози-торла джазгъанланы да эшитебиз. Аланы да сёзлери, макъамы кимники болгъанлары айтылмайды джырланган кёзюулеринде. Алай бла халктын културасына тыйыншы юлюш кёшхан факмулу адамларыбыз сансыз болуб барадыла. Ол себебден, мени назмуларыма кимле макъам салгъанларын, кимле джырлагъанларын эшитирге суйгенле къайда табаргъа болукъларын да джазама.

«Тиширыула» — макъамы Болурланы Любаны, радио бла Джаммаланы Борис джырлайды.

«Студент кызгъа» — макъамы Хабичланы Алиханны, радио бла Алихан кеси джырлайды.

«Биз эки кюнбюз» — макъамы Аппаланы Билялны, радио, телевидение бла Ёртенланы Тамара джырлайды.

«Энтда сакъларма» — ийнар. Макъамы халкнынкы, нотала бла газетде чыкыгъанды. Суратлау коллективле джырлайдыла.

«Анам» — макъамы Къочхарланы Маратны, радио бла Тепеланы Шарафутдин джырлайды.

«Къарачай шахар» — макъамы Ёзденланы Къурманалийни, радио бла Отарланы Омар джырлайды.

«Письмо джазама» — макъамы Аппаланы Билялны, радио бла Баболаны Сапар джырлайды.

«Сау къл, Малкъар» — макъамы Аппаланы Билялны, радио бла Отарланы Омар джырлайды, къобузну Пшихачев М. согъады.

«Ючкекеним» — макъамы Ёзденланы Къурманалийни, радио бла джырлайдыла Хапчаланы Роза бла Къарачай-Черкес радиону хору эмда Тепеланы Шарафутдин бла Къабарты-Малкъар радиону хору.

«Къайын терек» — макъамы Джабаланы Ибрагимни, радио бла Ибрагим кеси джырлайды.

«Экинчи тюбешиу» — макъамы Аппаланы Билялны, телевизор бла Къарчаланы Апуаджан, радио бла Хапчаланы Роза джырлайдыла.

«Къарачай-Малкъар» — макъамы Къочхарланы Маратны, телевидение, радио бла да Газаланы Алим, Марат, «Джёгетей» ансамбль бирер-башха джырлайдыла.

«Къазауатдан къайтмагъанлагъа» — макъамы Аппаланы Билялны, ноталары бла газетде чыкыгъанды.

«Сен джарыкъ кюнюмсе» — макъамы Аппаланы Билялны, телевидениеде, радиода Алтуланы Зоя эмда Къозбаланы Акълима бирер башха джырлайдыла.

«Марифат» — макъамы Аппаланы Билялны, ноталары бла газетде чыкыгъанды, суратлау коллективле джырлайдыла.

«Джашлыкъ» — макъамы Аппаланы Билялны, радио, телевидение бла Хапчаланы Роза эмда къобузну да кеси согъуб, Къарчаланы Апуаджан джырлайдыла.

«Узакъда тенгеме» — макъамы Аппаланы Билялы, радио, телевидение бла Ёртенланы Тамара джырлайды.

«Гербекланы Хусейни кюю» — макъамы халкъныкъы, Отарланы Омар джырлайды, Къабарты-Малкъар радиону хору эжиу этеди, радио бла бериледи.

«Сюеме сени» — макъамы Джабаланы Ибрагимни, радио бла Ибрагим кеси джырлайды.

«Сен ышарсанг»-макъамы Аппаланы Билялы, радио, телевидение бла Гитче Къарачайны рабонну «Тенглик» деген ансамбли джырлайды.

«Термилеме сеннге»-макъамы Ногъайлыланы Маджитни, Ёртенланы Борис «Алындыу суймеклик» деген спектаклде джырлайды.

Бу китаб бла бирге юйгюзге насыб, къууанч кирсин! Муратгызызгъа джетигиз!

АППАЛАНЫ БИЛЯЛ,
КъЧР-ни халкъ джазыучусу,
Россия Федерацияны эмда КъЧР-ни культурасыны
махтаулу къуллукъчусу, КъЧР-ни Президентини литературада
биринчи саугъасыны лауреаты.

ЗАМАТНЫ
АҰАЗЫ

* * *

Бир игиликге тюбегенча мен
Болама, джолда танышны кёрсем.
Кими озуб да кетед тохтамай,
Сансыз этгенча, мен салам берсем.

Къайдам, ол адам эшитмейми къойду,
Сагъышлары кючлеб аны эсин.
Алай болса да, мен къыйналама
Анга бир хата этгенча кесим.

ДЖУКЪУСУЗ КЕЧЕ

Къалай да болсун бюгече джукъу —
Къайры эсе да кетгенди къачыб.
Къарангылыкъгъа къараб турама,
Тереземи кенгине ачыб.

Асыры дженгил тебед джюрегим,
Ашыкъгъанмы этеди тангнга?
Чакъырылмагъан къонакъла кибик,
Сагъыш, къайгъы да келгенле анга.

Узакъ джоллача, джылланы хорлаб,
Ал суймеклигим келген болурму?
Алгъынча джылыу, джарыкълыкъ излеб,
Мени юйюме кирген болурму?

Бу арт джыллада азмы кетдиле,
Мени тенглерим болмай юй, тукъум.
Ала ючюн тюшген джарала
Энтда ашланыб, кетдими джукъум?

Не да араблада салах тартылгъан
Тауушну эшитиб сагъайдыммы анга?
Не кёзюмеми кёрюндю мени,
Бир-бир шахарла боялыб къаннга?

Джашау кюрешди, келир заманны
Къайгысымыды, ансызды билген.
Мен алгын этген халатламылла,
Къайдам, джукъуму былай кенг сюрген.

Танг да джарый башлады энди,
Джукъ къалгъан болмаз келмей эсеме.
Таб, джерни саулай ауурлугъу
Тюшгенча болуб турама юсюме.

«Джумдурукъ бла джюрек тенгдиле» —
Деген сёзлеге акгыллыма мен.
Аллай гитчеге къалай сыйыныр,
Саулай дуняны джарсыуу бирден?

* * *

Хар адам да кеси энчи бир дуняды.
Ма ол дуня ачылгъаны болса меннге,
Бек къууаныб атлаучанма аны таба,
Кесими да «эшигими» ачыб кенгнге.

Андан сора экибизде джюрекле да,
Бирча тебиб турлукъларын излегенме.
Не азчыкъ да ол джорукъдан джалагъанны,
Тийсе да ауур, бир тенгиме кечмегенме.

Сиз да, тенгле, терслигими эслесегиз,
Тюбегенде тутдурмагъыз меннге да къол.
Анга керти ышанганнга ким кир тутса,
Сатарыкъды джетген кюнде джуртун да ол.

* * *

Ат да бир-бирде абынады,
Төрт аягы болса да аны.
Биз а барабыз атны джолундан
Кёб кере кыйын джашау джолланы.

Бир-бирде мен терслемесем да
Кыйын сокмакда абынганланы,
Арта уа негер мен этмегенме,
Къоркъуб ызына айланганланы.

* * *

Адамланы кьой, биз билмеген кюч
Джерге тюшюб кьалса да кёкден,
Дунияда ненча уруш болгъанын
Айталмаз эди асыры кёбден.

Ол урушла уа, кюрт юзюлгенча,
Джолларында кьоймай ёре зат,
Джерни кёб кере сугьаргъанды кьан,
Ёлюкле да атылыб кьат-кьат.

Сансыз-санаусуз ол сермешледе,
Гюнахы болмай ажымлы ёлген.
Биз а аланы теблеб джюрюйбюз,
Тилейме, джерни басмагъыз дюрген.

* * *

Ариулукъгъа да сукъланмагъанма,
Джылла бла тюрленеди ол.
Байлыкъгъа да сукъланмагъанма,
Джут адамлагъа кѣб келеди ол.

Саубитгеннге да сукъланмагъанма,
Бизнича аны да ёлюм марайды.
Джууугъу кѣбге да сукъланмагъанма,
Бир-бирде тенгинг аслам джарайды.

Сукъланганма къайда, къачан да
Бек керек джерде табылгъаннга.
Адамлыкъны баш шартыды ол,
Сый, махтау да бергенме анга.

* * *

Тюбсюз тенгиз да бола кёреме —
Ол кёзлериди аналаны.
Алай болмаса, урушдан бери
Сакълай къайтмагъан балаланы,
Джылаб турсала да хаман,
Бир кебер эди кёзлери аланы.

* * *

Осал адамгъа тамам тебиб,
«Сен адам тюлсе, эшексе!» — десек,
Ёмюрлюкге дерт тутар кибик,
Къыйналады аны джаны бек.
Биз билмейбиз, тил ангыласа,
Андан бытдыр этерин эшек.

* * *

Мийик таугъа ёрлер ючюн сокъмакъ излей,
Чыгъанала кёб киргенле къолларыма.
Ташла ашаб, аякъларым джукъгъа тёзмей,
Зарауатлыкъ джетдиргенме санларыма.

Кюртле юзюлюб, юсюм бла да озгъанла,
Тау джоллада амал табмай чырт къачаргъа.
Джылыууму къаргъа бериб, аны эритиб,
Кюрешгенме башхалагъа джол ачаргъа.

ТЕБЕРДИДЕ

Сени кьойнунгда туумагъанма мен,
Сабийлигим да озгъанды кенгде.
Теберди, джашлыкъ джылларымы да,
Ашырмагъанма сени ёшюнюнде.

Алай а кемсиз сюеме, ийнан,
Тебретилгенча сенде бешигим.
Кеси юйюме келгенча таукел,
Хар юйюнгю да ачама эшигин.

Сау дуния билген дарман хауангы
Солуйма, солуйма кёкюрек кериб.
Кюзгюча, таза сууунгу ичеме,
Ана сютча, багъалы кёрюб.

Тауларынгы чегетле джабыб,
Азча кёрюне сослан ташларынг,
Булутлагъа ташая, чыгъа,
Бугъунчакъ ойнай джити башларынг.

Орамларынгы толтургъандыла
Менича талпыб келгенле бери.
Кюнню нюрюнде кёзню къамата,
Мийик юйлени терезедери.

Кара: 6478¹⁷

ГОСУДАРСТВЕННАЯ
НАЦИОНАЛЬНАЯ БИБЛИОТЕКА
КАРАЧАЕВО-ЧЕРКЕССКОЙ
РЕСПУБЛИКИ

Къанатлыла да джырлайла бѣлмей,
Бири-бирине бермейин кѣзюу.
Санларым дженгил, кѣлюм да джарыкъ,
Мен да этеме алагъа эжиу.

...Гокга хансланы башларын сылай,
Тау сокъмакъ бла барама ёрге.
Бутакълада аджашыб къалыб,
Кюн таякъла да джетмейле джерге.

Барама ёрге, ууакъ булчукъла,
Эркелетгенча чачымы тарай,
Эки джанымда сафха тизилген
Нарт тереклеге суююмлю къарай.

Къыйнайла джанны ол тереклеге
Къачан эсе да тюшген джарала.
Ол биз сынагъан бушуу кюнлени
Мени эсиме салалла ала.

Юлгю бола бекликде таулагъа,
Сермешгендиле джуртуму джашлары.
Кѣб ачыу сынай, солдатладан алгъа,
Агъаргъандыла тауланы башлары.

Бомба чунгурлада бюгюн да кырдык
Джалын ийисден ёсмейди ёрге.
Аз къыйынлыкъмы джетди, бу гюлча,
Сынам кюнде уа темирча джерге.

Солдат къабырла! Алада джашла
Джылларын къоюб кетгенле бизге.
Муратларын, сезимлерин да,
Джуртну да аманат этгенле бизге.

Ол аманатны сакълайбыз бюгюн
Таулу намысча багъалы кѣрюб.
Улайгъан къауум, туз-дамны кибик,
Джаш тѣлюге саугъагъа бериб.

...Къушча учуб, кѣб джыл озгъанды,
Сени юсюнг бла къанатын къагъа.
Къазауат салгъан джараларынга
Дарманча болуб, аланы багъа.

Бюгюн а кѣкде илгенмей ойнайд
Джазны къонагъы — къарылгъач, майна.
Къобуз, джыр таууш, сабий аууазла
Эшитиледиле энди хар къайда.

Мындан ары бомбала, окъла,
Ариу бетинге салмайын тамгъа,
Теберди сууча, джюрюшлю болуб,
Ёсюм джолунда барырса алгъа.

* * *

Элни къачы улуу болгъанын
Джылдан-джылгъа сеземе мен бек,
Туугъан тийрем, ёсген орамым
Сизге тартыб турады джюрек.

Тюшюмде да мен кёб кёреме
Киштик къатымда хурулдагъанча.
Хоншубузну къайыр самыры,
Меннге эркелене, безий тургъанча.

Бир-бирде уа джайгъы эртденде
Биченликледе айланама мен.
Чыкъ да джылтырай, гинасуу кибик,
Кюн да джангы кёрюнюб кёкден.

Не да киреме таныш кёшлагъа,
Арбазлада да кёзула ойнай,
Эгечим ийнек саууб кёбады,
Мен челегинден ичеме тоймай.

Кюндюз эсимде болгъаны ючюн
Тюшюмде кёре болурма былай.
Кесим шахарда, джаным а элде
Озуб барады заманым алай.

* * *

Юйге кирсем, столумда глобусха
Хар къуру да бек эс бѐлюб мен къарайма.
Хар бояуу бирер затны тюрсюнюдю,
Барына да кѐб игилик джоралайма.

Тюз къарасанг, бош суратды, ёнге уа ол,
Не эсе да, меннге сыйлы кѐрюнеди.
Бир-бирде уа аны буруб къарай келсем,
Мени эсим кѐб затлагъа бѐлюнеди.

Кѐз аллымда тюрленеди ариу сурат,
Джер-джеринде шынкъарт отла джанадыла.
Къулагъыма келедиле тоб тауушла,
Шахарла кюйюб, кюл-кѐмюр боладыла.

Мен кѐреме кемелени, джюзе барыб,
Тарс джарылыб, суу тюбюне кетгенлерин.
Мен эшитеме аналарын танка басхан
Сабийлени хахай-тууай этгенлерин.

Кѐзлерими иги ачыб къарасам а,
Глобусчукъ джылтырайды, кѐреме мен.
Джер шарда уа от джанады, тоб атылад,
Биягъында болумдады, билеме мен.

Ёмюрюнде кѐб затланы сынаса да,
Джер бой бермейд, алгъын кибики орнундады.
Ол юсюне джара салгъан, къан тѐкген
Бузукъланы джутуб иймей нек турады?

* * *

Бурулуб къарайма туугъан юйюме,
Асыры узакъ кетмесем да андан.
Озгъан джолумда айырыб таныйма,
Мен сокъмагъымы башха адамладан.
Ол джангы къаргъа тюшгенчады,
Эсирген адамны аякъ ызларындан.

Билмейме, мен кёбмю абындым,
Джолумда дуппура, чунгурла тюбеб.
Не да джашаугъа эришиб чаба,
Андан тирирек атларгъа излеб.
Огъесе, ашыгъа болурмамы, къайдам,
Бир кереклиге болсам деб, себеб.

ДОММАЙДА ЭРТДЕН

Бу таулагъа хар къуру да чомартды къыш,
Ма бюгюн да белге джете къар джатады.
Чууакъ кёкде джарыкъ кюнню окъа чачы,
Анда сыныб, кёзлеринги къаматады.

Къыш тутду деб къууанганнга ушамаймыд,
Бир къарачы бу назланы халларына.
Къар алагъа акъ джибекден оюу тигиб,
Салгъанд кюмюш буунлукъла къолларына.

Тоб атылган таууш этиб, илгендириб,
Къулакълада уму къуртле юзюлелле.
Туристле да, кеслерине сокъмакъ этиб,
Джаз кёзюуде, турналача, тизилелле.

Лыжа бла учхан джер а тик энгишге:
Джашла, къызла кеслерине базадыла.
Учар къушча, бир аз алгъа ийилишиб,
Садакъ окъча къатынг бла озадыла.

Джангур, джел да джитилеге ёшюн ура,
Къар турмазча этгендиле сыйпаб, джонуб.
Не сейирди, бюгюн ала кёрюнелле
Тирменчини бёркюнеча букъу къонуб.

Алгын кирик Ийне Къая ёрге туруб,
Менден мийик джокъ деб къарайд тегерекге.
Бусагъатда тамам ушайд ракетагъа,
Учаргъамы тебрёйд дерсе, мийик кёкге.

Анга джууукъ келирмем деб, Джугъутурлу
Кёпюр ишлеб кюрешеди эки арагъа.
Буу Ёлген да кюн джылыугъа тынгылайды,
Излемейин кишиге да табыныргъа.

Доммайгъа чырт боран, джел да иймей таула
Сыйлы кёрюб, арагъа алыб турадыла.
Чегет башы кюртле бла кийикле да,
Бу джерлеге иелеча барадыла.

Тийреледе кёб джюрюучю къонакъла да
Безийдиле, бир-бирине къарны чачыб.
Сууукъну да сездирмейди Доммай тала,
Тюбейди да хар келгенге къучакъ ачыб.

* * *

Кёб болады бошалгъанлы къазауат,
Ма ючюнчю тёлю ёсюб джетгенди.
Алай а ол унутулмай турурча
Кёб къыйынлыкъ бизге къоюб кетгенди.

Асхай баргъан ветеранны эслесек,
Кёзюбюзге джыламукъла уралла.
Ауушлада эсгертмеле бюгюн да
Джюрекдени чанчдыргъанлай туралла.

Азмыдыла аналаны ичинде
Ма бюгюн да къара кийиб тургъанла,
Джашайдыла джюрекдери джарымай
Аталарын танымайын къалгъанла.

Терекдени кёбдю эски таблары,
Джай джылыда суу тамады аладан.
Кёрюнеди хар къуру да ол меннге,
Къан акъгъанча сюнгю салгъан джарадан.

Джатадыла атылмагъан бомбала,
Ала джерге герен кириб, табылмай.
Оскокала тургъан кибик инджитиб,
Солдатланы юслеринден алынмай.

Кёрюнелле къазауатны ызлары,
Таб, сууланы юслеринде къалгъанча,
Ол затладан бир-бирледе болама,
Уруш энгда бошалмайын тургъанча.

ДОЛАЛАНЫ ДЕБОГЪА

Тенглеринг энтда джыйылгъандыла
Адетдеча сеннге сый бере.
Кесинг болмайын, туугъан кюнюнго,
Биз белгилейбиз биринчи кере.

Эшик таба къарайбыз унутуб,
Энтда ышара кирлик кибик сен.
Орамда да этиученбиз алай,
Эслемей артха къалды, деб бизден.

Къартны, джашны да айырмайд джазыу,
Бир чурум чыгъад джетгенлей болджал.
Туугъан кюнюнго джыйылгъан эсек,
Айырмагъанды бизни джут аджал.

СЫЙЛЫ КЪАНГА

Къыйын кюнде Ата джуртуму
Джаудан сакълагъан ветеранла,
Къабыргъада сыйлы къангадан
Меннге, сынаб, къарайла ала.

Бир иги затны этген кюнюмде
Мен да алагъа къарайма тохтаб.
Алай болмаса, баш да келтюрмей,
Джунчуй озама, теркирек атлаб.

Сора чыдамай, кюнню арасында
Неда ингирде кете тебресем,
Сыйлы къангада мурукку этеме,
Джюрек басылад аланы кёрсем.

Арт кезюуде уа аз болгъандыла,
Сыйлы къангада тургъан суратла.
Джашау бачхычны башына ёрлеб,
Баралла бизни къоюб солдатла.

Бюгюн да бирин алыргъа керекди,
Ол бошагъанды махтаулу джолун.
Сыйлы къангагъа къараб турама,
Айтханымы этмейин къолум.

Огъай, алмайма мен ол суратны,
Алгъынча энтда орнунда турсун.
Аллай адет джюрюмесе да,
Мындан ары ол адет болсун!

КРАСНЫЙ ВОСТОК ЭЛГЕ

Гокга хансдан, терекледен ичинг толуб,
Хар озгъанны сениге эси бөлүнеди.
Кюн юсюнге нюр төгерге ашыкыгъандан,
Танг алгыракъ атхан кибик көрүнеди.

Тийреледе сабийчикле ойнайдыла,
Бири къача, бири сюрюб, аны джете.
Ныгышладан къартла ышарыб къарайдыла,
«Уруш отну кәрмегиз», деб алгыш эте.

Мен излейме ат айтдыргъан джаш, кызы болуб,
Ол сабийле сыйынга сый къошарларын.
Джаш төлюге джол кәргузе, акъыл айта,
Къартларын да эрикгинчи джашарларын.

Көб эшитилсин къобуз таууш арбазлада,
Халкъны насыб джашаууна шагъатды ол.
Суу суратча сени ариу кызыларын а,
Хар джашны да джюрегине табсынла джол.

Огъур джуртну ёшюнюнде ёс эм джашна,
Кюнден кюннге креленсин байлыкъларын.
Тары кибик дженгил юйреб малларын да,
Толтурсунла Покун Сыртны джайлыкъларын!

* * *

Тийребизде бир кьарт амма джол джанында
Тапчанчыкьда олтурады хар кюн сайын.
Адетдеча, ма бу джол да туракъладым,
Анга джете, сансыз этиб кеталмайын.

Саламлашдым, саулугъун да сордум аны,
«Кел, кьатымда бир кесекчик олтур», — деди.
Сора амма кёкюрегинде хурджунундан
Тёрт бюкленнген кьагъытчыкьны алыб берди.

«Окьу!» — деди. Мен кьарайма ол кьыгъытха,
Бек учхара кёрюнеди джазылгъаны.
Тыйылсам а, сёзню кеси айта барад,
Азбар этиб бошагъанды амма аны.

Кьазауатны джылларындан турады бу,
Джашындан келген эди ахыр кере.
Андан бери хамайылча джюрютеди,
Не окьута, не хаман да тийиб кёре.

Кьарыусузду, ауруучуду энди амма,
Кёзледен да кьууанмайды джарыкь кёрюб.
Аякь таууш эшитсе, джолгъа чыгъыучанды,
Аз умутчукь атлатады кьарыу бериб.

«Къой, тыхсыма, — дерим келед мени анга. —
Барыбызны сакълаб, джанын бергенди ол.
Тийребизде, элибизде хар бир адам,
Анасыча кѳред сени, ишексиз бол».

Алай а мен ол сѳзлени айталмайма,
Кѳлюм бармайд керти затны билдирирге.
...Письмону да хурджунуна сала туруб,
Ол къарады биягынлай джолну ѳрге.

НАЗ ТЕРЕКЧИК

Ма, эски джылны ызындан сюрюб,
Джангы джылыбыз келеди джетиб.
Наз терекчикле излейди хар ким,
Анга тюберге той — оюн этиб.

Тюкенледе да джукъ къалмагъанды,
Мен келтиргенме таулагъа барыб.
Джангы ёлген сабийча, энди
Юй тюбюнде джатады хариб.

Не гуняхы бар эди муну,
Джашлай къурурча ёсген джеринден?
Къалай да кесдим бу ариу затны
Кёзюм къыйыб, туура белинден?

Рахмусуз адет, сеннге бой салдым,
Алайсыз бу джыл кетмезлик кибик.
Муну ачитмасам, Джангы джылым да
Насыбдан юлюш этмезлик кибик.

...Адетде кибик аны джасарма,
Хар булчугъуна гоккала тагъыб.
Нени да къоюб таугъа элтирем,
Къаллыкъ болса джангыдан чагъыб.

Къонакъ этиб, тутсакъ да юйде,
Эки кюнден тюшер багушха.
Уллу аманлыкъ этген адамча,
Батыб турама ауур сагъышха.

АХЫР СЮЙМЕКЛИК

Джашлыкъ адамны джазыды, дейле.
Джыры да жарыкъ чыгъады аны.
Джашил талада улакъча тамам,
Къаны къызыб, ойнайды саны.

Улу муратла, жарыкъ умутла
Къанат битдириб, аулайды кёкню.
Айгъа, кюннге, илкерге джетед,
Къайры барса да сезмейди чекни.

Алай мийикден къараса джерге,
Кёрюнеди джер гюлледен толуб.
Къайгъы, инджиу, ёлюм къоркъуу да
Дуниядан къуруб кетгенча болуб.

Джашлыкъ, джашлыкъ адамны танггы,
Джанг къылычха да миндиресе сен.
Хаман да алай турлукъбуз, дейбиз,
Сора къыйын тиеди тюшген.

Ал суймекликден абынсакъ да биз,
Сен атлатаса умутлу этиб.
Толгъан айча, суу-сурат къызла,
Бизни сакълаб тургъанча кёрюб.

Алай болса да ал сезимибиз
Бизни бла къалады бирге.
Мени сартын, ахыр сезимни,
Андан эсе салама ёрге.

Ол келеди, къалын тубанны
Аязчыкъ къагъыб къоратхан киби.
Узун кечени аягъы тайыб,
Энтда огъурлу танг атхан киби.

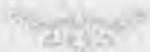
Къургъакъ джерге джангур джаугъанча,
Къыздыргъаны чыдатмай джай кюн,
Нарат чегетде таза хауача,
Хар тамырынга сингеди бютюн.

Анга башха тюрлю къарайды
Дунияда татыу, ачыу да кѳрген,
Кѳзбаулукъдан эртде уянган,
Нени да сюзюб, магъана берген.

Ол ишексизди, сейирлик къызла
Тюберик тюлле, джолунда бара.
Суймеклик да джокъламазлыгъын
Ангылайды бу джолдан сора.

Ма аны ючюн артыкъ багъалыд,
Тейри джарыкъча кеч келген сезим.
Хаман сагъыныб турмагъанлыкъгъа,
Джашлыкъдан эсе, кѳб болуб тѳзюм.

Адам ортадан атлагъанланы,
Джылы келгенле болса да аты,
Джашауну терен билгенлерича,
Ала сие да билелле къаты.

* * *

Къанатлы джыргъа къууанама мен,
Биринчи эшитген сабийча бола.
Кюн таякълагъа кёб къараучанма,
Сокъур джангургъа бетими сала.

Джашла кызлагъа белги бергенча,
Кече джулдузла кысадыла кёз.
Джай чакъгъан мамукъча, къарны
Суратларгъа ким табалыр сёз?

Джаз келирине ашыгъыучанма,
Чагъадыла да балий терекле,
Къалай сейирди бек исси кюнде
Булутчукъ сеннге болса кёлекге.

Эшик аллында кючюкчюк бла
Мени хаман ойнарым келед,
Тобукъларымда джукъласа киштик,
Ол джюрегиме бир сезим беред.

Кюн тау артындан ёрлеб тебресе,
Къызград кёкню кыбыла джаны.
Ол кёзючюкню сейирге санаб,
Арбазгъа чыгъыб сакълайма аны.

Джангы кёргенча болсам да хаман,
Быланы барын кёргенме мен кёб.
Таб, аккылылыкъ келед кёлюме,
Джашагъан болмам быллай бир джыл, деб.

САБИЙЛЕНИ АНАСЫНА

Энтда мени чакъырады узакъ джол,
Мийикликге чакъыргъанча къушну кёк.
Ахсыннганынг билдиреди кёлюнго,
Къатдырсанг да сен кесинги тамам бек.

Мыдах болуб къарарыкъса ызымдан,
Поезд кёзден ташайгъынчы энтда сен.
Башха затха юрене да барабыз,
Кёрмегенме айырылыугъа юреннген.

Биз биргеде дженгил озгъан кюнле да
Саркъарыкъла джылла киби кёрюнуб.
Кечеле да кетерикле тынгысыз,
Аякъ таууш келсе, эсинг бёлюнуб.

Эртден сайын сорлукъдула сабийле,
Къыш сууукъда тансыкъ болгъанча джазгъа,
«Эшта, джолгъа чыкыгъан болур», — дериксе,
Терезеден кёз джетдире арбазгъа.

Заман оза баргъан сайын меннге да,
Тыбырымдан кетген къыйын тиеди.
Барынга да джан тамырым илиниб,
Мени джолгъа бек къыйналыб иеди.

Сизден кенге ёре тюбейме тангнга,
Мен сабийле ышаргъаннга ушатыб.
Тюз аланы кёзлерича кёк таза,
Кечеде да тынгы табмайма джатыб.

Алгын туура былай кыйын тиймей эд,
Узакъ джары кетсем да кёб заманнга.
Ахлулары артыкъ да бек багъалы
Бола болур джылы келген адамгъа.

Не кьюанчлы джол чыкъса да учунуб,
Алгын кибик атланмайма мен анга.
Ийнаныргъа суймесем да, ушайма
Бир кыызгъанын тохтаталмай баргъаннга.

Кьюанчны да, насыбны да табама,
Къайтыб келиб, босагъадан киргенлей.
Не арбазгъа сиз чыкъсагъыз аллыма,
Барынгы да джарыкъ бетден кёргенлей.

Алайды да, мыдах болма асыры,
Барды, дейле, бир кёзюую хар нени.
Мындан ары алгын кибик алай кёб,
Узакъ джолгъа къаратмазма мен сени.

Тау сокъмакъда таш ашаса наларын,
Ат джюрюшюн бек сериуюн этеди.
Кыйналмайын джарыкъ ашыр сен бюгюн,
Сеземе мен, аллай кёзюу джетеди.

МУРДАР БОЛМАЙЫКЪ

«Ол кеси кесин асыб кьойгъанды»,
«Бу шкок бла кесин урду» деб.
«Биреу да башын суугъа атханды»...
Былай хапарла джюрюйдюле кёб.

Темирден, ташдан ишленмегенбиз,
Тёзе келсек да, болурбуз тёзmezге.
Кюрт юзюлюб басыб кьойду да,
Дерча ауурлукъ тюшгенди бизге.

Не кёрмедик, не сынамадыкъ,
Ахырат азабны дунияда чекдик.
Ол да аз кирик бюгюнню сокъмакъ,
Къуру чыгъана, кеси да бир тик.

Къыямат кюн сыйрат кёпюрге
Мингенча болуб, эте дыгалас,
Тамбланы сагышы кючлеб,
Кёзлерибиз кёре алас — булас.

Джандетден болур кимни да умуту,
Сыйраг кёпюрге атлам этген кюн.
Умут джилтинни эслемегенлей,
Джашау кёпюрге барабыз бюгюн.

«Адам бар джерде адам ёлмейди»,
Деген нарт сёз да болгъанды ёге,
Арбазгъа кирген джаланлыкъ, ачлыкъ
Ёшюн уралла энди эшикlege.

Джюрек джюрекеге бермейди джылыу,
Сомла тюшгенле эки арагъа.
Адамлыкъ шартла — аякъ тюбледе —
Байлыкъ салады адамгъа багъа.

Джазыкъсынмакълыкъ ёнгелегенди,
Унутулгъанды улуну къачы.
Адетлени атдыкъ багушха,
Кесибиз дюрген, сёзюбюз ачы.

Тюшюгюз деб, отдан джалыннга,
Ким къаргъагъан болур эд бизни?
Тели аууру бирденми джетди?
Къайда тас этдик биз эсибизни?

Тюзюне баргъан бедиш болгъанды,
Абзырагъанбыз джашау тарлыкъдан.
Алай болса да мурдар ат бла
Кетиб бармайыкъ дуния джарыкъдан.

Аджал кеси да чёблерик болур,
Ма бу халда бир кесек турсакъ.
Мурдарлагъача къарамаз Аллах,
Къыямат кюн аллына барсакъ.

Тобдан, окъдан элек болгъан джер шары,
Ынгычхайды джаралагъа тѣзалмай.
Бир-бирледе кѣкню аулайд адам эс,
Джерде орун алыргъа уа базалмайд.

Миллет шартла, адамлыкъ деб сѣлешенг,
Аны эшитген сейирсиниб къарайды.
Былайд десенг, къулакъ ийген адам джокъ,
Хар ким кесин акъылманнга санайды.

«Не болабыз? Къалай ары барабыз?
Деб, къарыусуз тѣгерекге къарайды.
Джер тебрениб, суула къобуб тохтаусуз,
Адам улу ойлашсын деб, сынайла.

...Не керекле бу сагъышла, деб меннге,
Мен айыб да этиученме кесиме.
Дон Кихотну бир туудугъу болурма,
Деб келеди бир-бирледе эсиме.

ДЖАШЛАЙ АУУШХАН ТЕНГЛЕРИМЕ

1

Айырылдыкъ бир тенгибизден,
Ашырдыкъ киши къайтмагъан джерге.
Бушуу асыры мугур этгенден
Кёлтюрюлмейди башыбыз ёрге.

Айтыучан эди бизге хаман да
Болугъуз деб, бир-биринге сакъ.
Аны кесине джетген заманда
Мадар табылмад болур кибик джакъ.

Энтда да аджал кимни ышаннга
Алгъанды, къайдам, билмейбиз аны.
Къайсыбыз тюбер бу келлик тангнга,
Джашау тирменде хар кимни джаны.

Айтыу барды, джангы туугъанлай,
Хар кимни бегийд ненча джашары.
Кёзюу джетсе, мурукку болмай,
Кетериги къайсы да ары.

Салыныб эсе кимге да болджал,
Келлик эсе кёзюуюнде чакъ,
Къалай иги боллукъ эд аджал
Асыллагъа келсе артхаракъ.

Барды тилегим улуу Аллахдан,
Айтылмай эсе «болджал» деген бош,
Джыл юлюш берсенг джангы тууганнга,
Асыл боллукъга бир кесекчик кьош.

2

Шайтан джел башымда бурулады,
Эсим да джашау чархха байланыб,
Башха бир оюм ёшюн урады,
Кетсе да ол, къайтады айланыб.

Сагъыш тубанда излейме сокъмакъ,
Башха болурму бу затда чурум?
Нек келди эсге энди бу такъмакъ?
Тюшген кибики оджакъдан къурум.

Оюм — ангы бла озгъан онглула,
Бола тургъанны, боллукъну кёрюб,
Тюшюндюрюрге сауланы ала
Бара эселе уа, бизге дерс бериб?

Ангылар болсакъ аллай затланы,
Бу кюнлеге да джетмез эдик биз.
Миллет джылыуну, огъур хауаны,
Былай бир сыйсыз этмез эдик биз.

Алай кетмегиз джол уста — илкер,
Джарыкъча кёрюне туругъуз бизге.
Биреу болмаса, биреу эниклер,
Кёб тюртюлсе иги юлгю кёзге.

3

Энтда алгъынча чыгъад джуртунга кюн.
Джулдузла ашыра, тууады джангы ай.
Къыш джетед дунягъа кёргюзе кючюн,
Хурметин джая, къууандырады джай.

Къарылгъачла да ойнайла кёкде,
Булбулла джырлай хар эртден сайын.
Кюмюшча джылтырайд Минги Тау чекде,
Нызы терекге сукъланады къайын.

Къобан джырлайды ёмюрлюк джырын,
Сюймеклик кюрешед этерге бийлик.
Аджал бизден да джангыз чакъырым,
Муратла, умутла кёкден да мийик.

4

Джашауубузгъа былай къарасанг,
Тургъанчады сен къоюб кетгенча.
Иги эс бёлюб, бираз сынасанг,
Саламелик ауруу джетгенча.

Танымайды ит да иесин,
Тюрленгенди адам улу бек.
Хар ким къая этгенди кесин,
Бузулгъанды хар неде да чек.

Ким эсе да бек къаргъагъанча,
Эс джыялмайын, абынабыз кёб.
Тыбыр отубуз суууб баргъанча,
Илгиздик джюрекле излейле себеб.

Къалай болурла энди джетгенле?
Бу соруу тынгы бермейди меннге.
Бююн сеннге бушуу этгенле
Сукъланмагъаек тамбла сеннге.

КЪАРТ БЛА БАГУШ

Адетдеча, джазны огъурун,
Къууанчын да келтирмеди май,
Ууакъ гардошла излейди бир къарт,
Таякъчыкъ бла багушну къармай.

Аякъларында джыртыкъ галошла,
Эсги костюмю барды юсюнде.
«Урунууну ветераны» деб,
Медалы да джылтырайд кюнде.

Иги таныйма, сыйлы къангадан
Тюшмеучен эди аны сураты,
Джыйылыулада, къууанчлада да
Айтыла эди юлгюге аты.

Май байрамлада озуучан эди,
Ариу джасалгъан майдан бла ол.
Калоннаны ал тизгининде
Нёгерлерине кёргюзгенча джол.

Бюгюн а ма... Салафан хизен,
Джукъ табса стад аны ичине.
Дженги бла кёзлерин сюртед,
Къайдам, не тюшед къартны эсине.

Кючден кеслерин кечиндиргенле
Ахсынадыла алайтын ёте.
Эсириклеге ол бош къаранчха,
Ышарадыла хилекге эте.

Озгъанлагъа да бѣлмейди эсин,
Джашар дыгалас, джюреги такъыр.
Бу озгъанладан ким ант эталыр,
Боллукъ тюлме деб аныча факъыр.

О, адамла, биз нек тюрлендик?
Айтыллыкъны айтылмайды аты.
Ахырзаманмы джууукълашханды?
О, джашау, былай нек болдунг къаты?

...Бир тамада уа радио бла
Джаншайд келтириб узакъдан, кенгден,
Къууанч джашауну, баш эркинликни,
Ма бюгюнню насыбны юсюнден.

ТЕҮРИ
ДЖАРЫКЪ

СЮЙМЕКЛИКҖЕ

Билмесек да, тубегинчи кесибиз,
Сен керексе хауа киби, суу киби.
Сезмесек да, биргебизге джурюйсе,
Сен дунияны тамалыса, суймеклик.

Бир-бирледе джарыкъ кюнню тийдириб,
Сютден тойгъан къозу киби ойнатхан,
Бир-бирледе отдан келек кийдириб,
Сен кере эм къазан киби къайнатхан.

Сен кере эм таукел алгъа барырча,
Ёхтем этиб, къурч къанатла битдирген.
Бир-бирде уа къырау къакъгъан бачхача,
Мууал этиб, аман кюннге джетдирген.

Къууанч бла, джарсыу бла келсенг да,
Джюрекледе сыйлы къонакъ боласа.
Хар къайда да джол негерлик этгенлей,
Ёмюрлюкге биргебизге къаласа.

* * *

Къарангылыкъ, шош джукъуда элlege,
Кёкюрегин басыб, рахат джатады.
Ёхтем Къобан толкъунларын, келтириб,
Ууакъ ташлы джагъасына атады.

Толкъунлача, озадыла сагъышла,
Джюрегими ичи бла ашыгъыш.
Бир джылыта, джайны кюню тийгенча,
Бир сууута, тутхан кибик тамам къыш.

Умут, къоркъуу ёшюн-уруш этгенден,
Ачдырмайын къойгъандыла кёзюмю.
Кече арада аулакълагъа чыкыгъанма,
Тауусулуб бошалгъанчад тёзюмюм.

Къайдаса сен? Не этесе? Къалайса?
Ким биледи, тура эсенг да тойда.
Джашла бары сеннге къараб ахсына,
Сенден ариу джан кёрмейин алайда.

Не уа башха джашны сайлаб нёгерге,
Андан иги джокъча джерни юсюнде...
Огъай, суратыма къараб джатханса,
Мени кёре сен тураса тюшюнгде.

Джюз тюрлю сагъыш келгенд да эсима,
Мен аланы тенгизинде джюземе.

Сюймеклигим джагъалагъа сыйынмай,
Кенг джайылыб баргъанын да сеземе.

Ай жарыкъда суратынга къарайма,
Бир суюмлю ышарады меннге ол.
Къара суучукъ ташны тешиб чыкъгъанча,
Ишексизме, сюймеклигим табар джол.

* * *

Мени джокъду чырт хыянатым,
Сеннге да, тенгим, салмайма айыб.
Шайтан джел джетиб, тёртюбюзню да
Ычхындырмайын бурады джыйыб.

Къызгъа да терсди дерге джарамаз,
Ол сени кемсиз суйгени ючюн.
Мен да терс тюлме, ол къызны суйюб,
Анга таралыб, кюйгеним ючюн.

Сен а сюесе бир башха къызны,
Ол да джюрегин бергенди меннге.
Мени анга джокъду сезимим,
Къаллай болушлукъ этейим сеннге?

Тёртюбюзню да бурад шайтан джел,
Тамам хойнухча, джыйылмайд эсим.
Сен андан чыгъыб кетеле эсенг,
Меннге къарама, башынгы ал кесинг.

* * *

Меджисуулукъда туусанг, адамла,
Кёкден тюшген мёлексе сен, деб,
Хаман табыныб турлукъ эдиле,
Сенден излеб неге да себеб.

Сени джаратмай сыйлы Аллахыбыз,
Сабыр эте тургъанд аны ючюн.
Энди джаратханд адам улуну,
Ёсдюрюб бошаб билимин, кючюн.

* * *

Къартлыкъ джетиб, бизни мууал этсе да,
Джюрегибиз бой салмайды чырт анга.
Туура тохтаб къалгынчыннга кюрешед,
Эришгенча, къурчну бюкген заманнга.

Неди муну ол кюрешде дагъаны?
Деб, кесиме хаман соруу береме.
Ол къарыуну суймекликни джилтини
Анга терк-терк тюшгенинден кёреме.

* * *

Джазыуумда илкер джулдузча,
Сюймеклик, алай сыйлы кӧргенме.
Сени джарыгынг джол уста болуб,
Кӧб тыйгычладан ёте келгенме.

Энди тунакы кӧреме сени,
Тилейме, энтда бир аз чомарт бол.
Кӧб кыйналмазса, озгъан джолумдан,
Эшта, къысхады аллымдагы джол.

* * *

Кюзгюледен джалаб озама,
Мыдах этелле бир-бирде ала.
Эс бёлмесем да, хар кетген кюнюм
Озгъан кёреме тамгъасын сала.

Заман сени да бек онгдургъанды,
Гокга хансны кырау ургъанча.
Меннге уа энтда сен кёрюнесе,
Джашау джазынг кетмей тургъанча.

Сеннге тюберге бек ашыкыгъандан,
Джукъусуз ийгенме кёб кечелени.
Энтда къарасам озгъан джолума,
Кюн таякыча эслейме сени.

Билеме, сен да ма ол джыллада,
Кёб къарагъанса келир джолума.
Эшта, бюгюн да кёре болурса,
Суратымы алыб кьолунга.

Джашау мени джашлыкъ кёзюуден
Узакъдан-узакъ алыб барады.
Эсим а мени ол заманланы,
Сени да хаман джокълаб турады.

Ушайма уллу кьум тюзде баргъан
Джолуучугъа, джай исси кюнде.

Къачан эсе да суусабы къаннган,
Къара суучукъ къалгъанча эсинде.

Сезим абынса, дуниянг къарангы,
Саудан тутулуб къалгъан киби кюн.
Асыры кеч ангыладыкъ биз
Сюймекликни багъасын, кючюн.

* * *

Бёлек заманны биз бир джол бла
Тикде, тюзде да алгъа атладыкъ.
Бюгюн а, кесибиз сезмей тургъанлай,
Джол айырылгъаннга келиб тохтадыкъ.

Былайгъа дери кёб сагъыш этдик,
Къозгъай, тинте озгъан кюнлени.
Арада тиклик болду эсе да,
Мен разыма, сен да кеч мени.

Насыбдан тигим этиб тургъанса,
Аны ючюннге бюсюреу, сау бол!
Энди былайгъа джетдик эсе уа,
Экибизни сакълайд эки джол.

Мурукгу этме, сайла бирин сен,
Экинчи бла мен да атларма.
Ала къошулгъан джерге джетсем а,
Сен келиринги тохтаб сакъларма.

Менден алгъа алайгъа барсанг,
Сен да кетме, оноу этербиз.
Башха джюрюу бек ауур тийсе,
Андан ары бирге кетербиз.

* * *

Джюрегимде суймекликни билдире,
Кёб джазама сеннге атаб назмула.
Сен ышарсанг, учар къушча, кёллениб,
Сансыз этсенг, кёлюм тамам аз бола.

Алай а сен назмуланы окъусанг,
Ма, джалыныб кюрешеди бу, деме.
Джокъду адет тилеб кесин суйдюрген,
Бар эсе да, ол акъылдан кенгдеме.

Назмуларым аталса да кесинге,
Магъанасын джоралайма джашлагъа.
Бу тизгинле ойлашдырыб аланы,
Джангылмазлай сюрле деб, башхала.

* * *

Адамны болад аллай кёзюю:
Чадаялмайды джюрегин басыб.
Умут, кьоркьуу да биригиб, айтдым:
Сенсиз меннге джокьду деб насыб.

Сени кюлгенинг, кёк чартлагьанча
Эшитилиб, мен да кьарадым кёкге.
Кьайдам, безийми кюлдюнг сен алай,
Этдинг эсе да, кьайдам, хиликге.

Бюгюн а кесинг келдинг кьатыма,
Кюлмезлигинги турама таныб.
Кеч,экинчи алай джылытмайд,
Джюрек бир кере бошаса джаныб.

БАГЪАЛЫ КЪОНАКЪ

1

Кел ичгери, нек тохтадынг алайда?
Бу болгъанча арбазыма киргенинг.
Танымгъан адамгъача къарадынг,
Бюгюнмюдю сора мени кѳргенинг?

Кѳрюк киби джел урдуруб джашлыгъым,
Шынкъарт джарыкъ джанса, таукел келиученг.
Ол заманда бюгюн киби тохтамай,
Чабыб джетиб, джылы салам бериученг.

Энди шынкъарт алгъын киби джылытмай,
Онгсунмаймы тохтагъанса сен аны?
Иссилиги биягъылмай къалгъанды,
Туура алай тюл эсе да джаннганы.

Кесинг аны сезериксе, кел джууукъ,
Сен биринчи къарамынга терилмей.
Керек эсе шынкъартны да кѳрюрсе,
Джазгъы аяз болуб къакъсаыг, эринмей.

2

Бек къууандым киргенингде арбазгъа,
Энди мыдах этергеми тебрединг?
Алгъын озгъан сокъмагъынга кѳл салмай,
Джангы излей кетергеми тебрединг?

Джаз кюнледе тюбешгенек, энди уа,
Тыш къарамым тюрленнгенми этгенди?
Келгенликге сен бюгюн да, джаз кибик,
Мени джазым джылла бла кетгенди.

Ол болурму сени былай чиркитген?
Юренмейин сен къач бла джараша.
Кийселе да тау джитиле акъ бёркле,
Аны ючюн болмайдыла алаша.

Акъсала да чапракъла къач ала,
Терекле уа салмайдыла къачха бой.
Мен тилейме, бол чапракъ алагъа,
Сюймекликни чегетине кирме къой.

3

Кёб заманны биз турсакъ да тюбешмей,
Кетмегенлей джашагъанса эсимден.
Мындан ары джокъламайын къоярса,
Деген кърккъуу басыб тургъанд юсюмден.

Джазыуума чырта кёлюм кълмайды,
Мен джашаууда эркин атлаб баргъанма.
Ой, сюймеклик, къууанчынгы, джырынгы,
Джарыгъынгы кюсегенлей тургъанма.

Мени къоюб сен кеттенлей огунакъ,
Бир мишаулукъ джыйгъан эди къойнуна.
Джюрек къланым алгъын кибик ойнамай,
Бир дугъужам тюшген кибик бойнума.

Алгъын мени джети кёкге чыгыуучу
Муратларым, джукъларгъа деб джатханча,
Шош джашаугъа юренмесенг кълыйынды,
Бола эдим кюнюм эртде батханча.

Алай а сен келдинг эсенг турсунуб,
Мени энтда кесинге тенг кӧргенсе.
Огъесе, сен излей келиб башханы,
Джангылыбмы арбазыма киргенсе?

Кел ичгери, тилетме да быллай бир,
Мен нӧгерлик эталмасам кетерсе.
Джетмегенме джашауну ол чегине,
Бир сына да, юсюм бла ётерсе.

* * *

Биз билмеген кѣб зат барды дунияда,
Адам акъыл хар неге да джетмейди.
Аладан да бири мени эсими
Хаман бѣлюб, джюрегимден кетмейди.

Сюймекликни юсюндеди оюмум,
Къууанырем тюшюндюрсе сизни ол.
«Игиликге — аманлыкъды» дегенча,
Тыйгъычладан нек къурайбыз мынга джол?

Алайсыз да абыннганы къурумайд,
Бизге насыб, къууанч излеб кюрешде.
Сора анга биз нек чалдыу салабыз?
Оюмсузлукъ нек этебиз бу ишде?

Керексизге сѣзню аслам чыгъарыб,
Бирибизге къайгъы салыб бирибиз,
Алай этсек, адданлыкъча сюймеклик,
Дуния малны ёкюл этиб бирибиз.

Азмы тыйдыкъ къара кючге ышаныб,
Башхалагъа бара тургъан джеринде?
Биреуле да илешир деб окъуугъа,
Орун къоя билимини тѣрюнде.

Нек билмейбиз, ол затлагъа мурукгу
Этди эсе да, джолу бла кетерин?
Неда ала сокъмагъындан джангылтыб,
Кимни эсе да кюнюн кече этерин.

Была бары суймекликни, бизни да
Джауубузла, нек кечилед аллай зат?
Суйгенлеге чырмау болгъан адамгъа,
Бир ирият нек бермейди джамагъат?

«МИНГИ ТАУ» ТУРБАЗАДА

Салам сизге, акъбаш таула, салам!
Шежде этеме чегетлеге да мен.
Он джыл озгъанды тюбешмегенли,
Тансыкъ алыргъа келгенме сизден.

Къайда болсам да унутмагъанма,
Чыртда ишекли болмагъыз анга.
Бусагъатда уа халым алайды,
Тюбегенча огъурлу тангинга.

Кюнню джашлыгъы эртденбла уа
Джашау джашлыкъгъа тюберге излеб,
Тегерегиме къарайма сынаб,
Андан бир ышан кёрюрмедим, деб.

Майна, тапчанчыкъ, ол кёзюудеча,
Энтда турады терек салкъында.
Сансыз этиб мен джашлыгъымы
Къоюб кетген болурмем анда?

Энтда шууудаб келед тау суучукъ,
Къайры ашыгъыб бара эсе да.
Ким билед, джашлыкъ анда бет джууа,
Аллыма къараб тура эсе да.

Бек къалындыла мында чегетле,
Аджашдырыбмы къойдум мен аны?
Таныш къызчыкъ да ызымдан келмей,
Сайлаб кетген болур джашлыкъны.

Экиси бирге кетген эселе,
Эшта, тюберме таула башында.
Не бир белги къойгъан болурла
Терен ёзенни джассы ташында.

...Иги умутла, ашхы муратла
Учундурасыз джюрекде толуб,
Сизден тилерим — тау сокъмакълада
Элтигиз, энта нёгерим болуб.

АВТОСТАНЦИЈАДА

Адам асламды кѳачан да мында,
Бюгюн а чыртда кѳалгѳанды толуб.
Автобусла да сюеледиле
Джолну джанында, бир тизгин болуб.

Соргѳан болса: «Не айланаса?» деб,
Бош алай кесим келгенме, дейме.
Кѳрмезлигим биле тургѳанлай,
Кѳарамым бла сени излейме.

Бу автобусланы бирине, эшта,
Минген болур энг, кѳолуму тутуб.
Ала былайын джокѳлайла терк-терк,
Сен а кѳойдунг да чыртда унутуб.

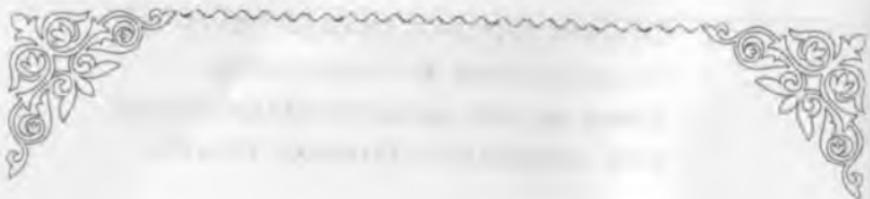
Сюймеклик хауача багѳалы эди,
Кюн джарыкѳгѳа санаетек аны.
Эсден кетибми кѳалдым эке мен,
Саркѳууларында узун джылланы.

Неда мени терслигим болуб,
Олму чыгѳарды, кѳайдам, бир чурум.
Таза сезимге тамгѳа ким садды?
Сютге оджакѳдан тюшгенча кѳурум.

Огъесе, терслик джолда болурму?
Ол арабызны этгенди узакъ.
Джер да, кѣк да джол ыздан толуд,
Кѣб суйгенлеге болалла тузакъ.

Къайсы бла да барлыкъма, сезим
Къыбылама боллукъду къолда.
Сени табхынчы джолоучума мен,
Къаллыкъ эсем да ёмюрюм джолда.

ТЭРТИЗТИНЛЕ

Төртүзүтүп жана төртүзүтүп
Төртүзүтүп жана төртүзүтүп
Төртүзүтүп жана төртүзүтүп
Төртүзүтүп жана төртүзүтүп

Төртүзүтүп жана төртүзүтүп
Төртүзүтүп жана төртүзүтүп
Төртүзүтүп жана төртүзүтүп
Төртүзүтүп жана төртүзүтүп

Төртүзүтүп жана төртүзүтүп
Төртүзүтүп жана төртүзүтүп
Төртүзүтүп жана төртүзүтүп
Төртүзүтүп жана төртүзүтүп

* * *

Джангы тууб, кез ачхан сабий
Сейирсинеди жарыкны керюб.
Джангы суйген да аныча болад
Экинчи кере дунягъа келиб.

* * *

Къайда болсам да, сени къатынга
Олтурсам, джюрек къуанчдан толад.
Кетсенг а, кече чыракъсыз юйча,
Мени кюнюм къарангы болад.

* * *

Джарытады сени нюрюнг тийребизни,
Джуртуму кюн алтын чачын тарагъанча,
Къалайда да къуру сеннге къарайма мен,
Джангы чакъгъан чёблеу
кюннге къарагъанча.

* * *

Не сейирди, былай улуу суймеклигим
Уяталмайд джюрегинги бир тамырын.
Сени унутуб, меннге бериб къоймады эсе
Улуу Аллах суймекликни бютеу барын.

* * *

Сюймекликде табхан кеси муратын
Тебердиде джурча ойнай, джашайды.
Сюйгенине тюбемейин кьалгъан а,
Бир кьанаты сыннган кьушха ушайды.

* * *

Дунияда кёб ауруула джюрюйле,
Бирер тюрлю дарман джарайд алагъа.
Не сейирди, табылмайды бир дарман
Джюрекледе сюймекликден джарагъа.

* * *

Мен билгенден, дуня насыб — сюймеклик
Джашауну биз тинталмагъан джериди.
Ол сен сюйген, сени сюймей кьойгъаны
Джер юсюнде баш терсликни бириди.

* * *

Сюймекликни кьууанчлары бир кюнде
Чачылгъанла, деб сёз джюрюйдю халкъда.
Ол огъур кюн, эшта, кьалгъан болурем
Юлюш джетген сыйлы джерден узакъда.

* * *

Джюрекге сезим сыйынмай кьалса,
Бери чыгъаргъа излеученди джол.
Биреуге аны айтырдан алгъа,
Соруб бил, кеси сюйгенмиди ол.

* * *

«Дунияда тюзлюк джокъду» — деб, биреу
Айтханын эшитсем, джаны кьыйналыб,

Муну джюреги сыннганды, дейме,
Улуу сезими джууабсыз къалыб.

* * *

Энди адамгъа башха джюрек да
Салынады, бек джетсе джаннга.
Джюреке сезим киши салмагъанд,
Сюймеклик кеси келмесе анга.

* * *

Хар не соруугъа да джууаб табылад,
Сагъыш эте, излеб къолгъа алгъаннга.
Бир адам да былайды деб, айталмайд,
«Сюймеклик не затды?» — деб соргъаннга.

* * *

Сюймеклик — дуня джарыкъ,
деучен эдим,
Санай эдим, тюрленмезлик адам шартха.
Ол оюмгъа аккыл этдинг халинг бла,
Аны ючюн къыйналама эки къатха.

* * *

Асыры терк озадыла джылла, деб,
Анга хаман бѐлюнеди эсибиз.
Сора неге кюрешебиз заманны
Ашыкъдырыб, хар къуру да кесибиз.

* * *

Кимни бети джетер биреуге
Къагъыт гюллени саугъа этерге?
Аланы кѐрсем, солдат къабырлада,
Саулагъа уялыб, къарайма джерге.

* * *

Адам бир кере ёледи, дейбиз,
Къуру аджалгъа бериб магъана.
Бала ёледи джангыз бир кере,
Ызындан минг кере ёледи ана.

* * *

Башхала кирик мен да къоркъама
Миллетни чёблеб баргъан аджалдан.
Адамла, сизден айырыллыгъым,
Къоркъутады артыкъ да андан.

* * *

Насыбсызгъа санайбыз адамны,
Толмай джашаса этген мураты,
Андан да аманды озгъан джолунда
Къалмаса эсге тюшюрю заты.

* * *

Бир терс атламы этер ючюннге,
Бир такъыйкъа да толу джетеди.
Анга къыйнала, анга ёкюне,
Адамны ёмюрю ётюб кетеди.

* * *

Биреуню ёлгенин эшитген сагъатда.
«Ай, хариб иги адамед», дейбиз.
Да алай эсе, сауланы ичинде
Аманлагъа биз нек тюбейбиз?

* * *

Бир ачы сёзню эшитсек, къыйнала,
Джукъусуз чыгъыб кетебиз тангнга,
Сора кесибиз силдесек алай
Нек магъана бермейбиз анга?

* * *

Джашау джолла сыйдам болсала,
Ауушдан ёте билмез эдик биз.
Къыйналмагъанлай табсакъ насыбны,
Аны сыйын да кёрмез эдик биз.

* * *

Тауланы тюзле этген джашауда,
Хар кимге да джетиб бармайд тер.
Джашаудан кёлюнг чыкыгъан эсе уа,
Ауругъан бла бир сёлешиб кёр.

* * *

Кёб къатылабыз бир-бирибизге,
Не ауузгъа, не кючге базыб.
Унутмайыкъ, джашау чалдыула
Къайсыбызгъа да болалла озуб.

* * *

Дуниягъа джайыб къулачланы кенг,
Чабхан, джортхан... Тёгюледи тер.
Къаллыкъ кибик бизге табылмай
Джетген кюнде эки метр джер.

* * *

Къартла дунияны сюелле артыкъ,
Аджадан къоркъуб болалла джансыз.
Къалай аманды къартая баргъан,
Къарамагъаны джашаугъа сансыз.

* * *

Къазауатдан балалары къайтмай къалгъан
Аналаны мен къарасам кёзлерине,
Аккылы да болуучанма алимлени,
Таркъаймагъан суу джокъ, деген сёзлерине.

САБИЙ ЛЕТЕ

ГИНДЖИЧИК

Гинджи, гинджи, гинджичик,
Сары чачлы гинджичик.
Джаякълары къыб-къызыл,
Къара къашлы гинджичик.

Кирпик къакъмай тураса да,
Джукъ кёрмеген гинджичик.
Хаман кюлген болмаса,
Сёз билмеген гинджичик.

Къолчукълары болса да,
Джукъ тутмагъан гинджичик.
Аякълары болса да,
Атламагъан гинджичик.

Къара къолан чебгенин
Чырт тешмеген гинджичик.
Хыны этген кызычыкъгъа
Илешмеген гинджичик.

БУЗ АККА

Акъ сакъалмы, акъ чачлы,
Акъ тонну да кийгенсе.
Ёлкабызны кёрюрге
Сен ашыгыб келгенсе.

Босагъадан къарамай,
Атла бери, кел, Акка!
Хурджунларынгы къармаб,
Бизге саугъа бер, Акка!

Къарагъанбыз аллынга,
Тансыкъ болуб кёрюрге.
Биз ашыгыб тургъанбыз
Сеннге салам берирге.

Ариу джырла джырлайыкъ,
Кел, тебсейик биз бирге.
Ёлкабыз да ашыгъад
Сени бла тюберге.

ДЖАЙГЪЫ ДЖЕЛ

Шуу-шуу этиб, шуулдаб,
Дюннгюрдейди, чабады.
Бир оджакъны ичинде,
Бир чырдыда бугъады.

Артха турмайын, кесин
Ол хар затха урады.
Чёбню, тюкню, зыгъырны
Сюрюб, алыб барады.

Терек бутакъланы да
Истем этмей бюгеди,
Кёзлеулени юсюне
Гокгачыкъла тигеди.

Гардошланы башларын
Бир-бирине эшеди,
Ариу гокга хансланы
Джаулукъларын тешеди.

БАБУШЧУКЪ

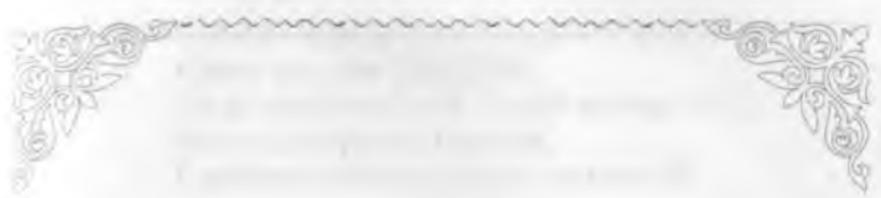
Кюн кыздыргъан сагъатда
Джуунуру келеди.
Къакъ-къакъ этиб, кычыра,
Кёзлеучюкге киреди.

Суу тюбюне ташайыб,
Джюзер умут этеди.
Бу суучукъ а сайчыкъды,
Дорданына джетеди.

Башын кёмюб, бери алыб,
Къанатларын къагъады.
Тамчыладан бойнуна
Инджичикле тагъады.

Арлакъда уа анасы
«Кел» деб, таууш этеди.
Аунай-аунай, бабушчукъ
Суудан чыгъыб кетеди.

Книжка эта посвящена
тем, кто любит читать
и хочет научиться
читать правильно.

1978

НАУКА И ТЕХНИКА

Москва, издательство «Наука и техника»

ДЖЫРЛА

Книжка эта посвящена

тем, кто любит читать

и хочет научиться

читать правильно.

1978

Книжка эта посвящена

тем, кто любит читать

и хочет научиться

читать правильно.

Книжка эта посвящена

тем, кто любит читать

и хочет научиться

читать правильно.

Книжка эта посвящена

тем, кто любит читать

и хочет научиться

читать правильно.

1978

Книжка эта посвящена

ТИШИРЫУЛАГЪА

Къыш суукълада джылыу излесек,
Биз ушатабыз джазгъа,
Джай иссиледе тенглеширебиз
Сизни салкъын аязгъа.
Гокга ханслача, ариулукъ салыб
Сейирлик джерибизге,
Иги муратла, иги умутла
Туудура кѣлюбюзде.

Припев:

Джолубузгъа тийириб джарыкъ кюн,
Бизге къанат бересиз тиширыула.
Бизден бек сѣе билгенигиз ючюн,
Сизни артыкъ сѣебиз тиширыула.

Кѣгюрчюн кибик сакълайсыз отдан
Сиз джерни юсюн хаман,
Кѣгюбюз чууакъ, рахат джашайбыз,
Джарыкъды бизни заман.
Джолубуз кенгди, бир билек болуб,
Таймай алгъа барабыз.
Къууанч кюнде да, джарсыу кюнде да
Биз халал тенг болабыз.

Припев

Хар насыбны да тамалы болгъан
Сиз огъурлу анасыз,

Сабийлерибиз джарыкъ ышара,
Юйге къууат саласыз.
Нюр сыфатыгъыз булут кюнде да
Бизге джарыкъ береди,
Сюймеклигигиз огъур келтириб
Къууанч къанат кереди.

Припев

СТУДЕНТ КЪЫЗГЪА

Къарачай шахарны субай назчыкълары
Тенглери кибик кѳрелле,
Сен озуб тебресенг, джашил булчуклары
Ийилиб, салам берелле.

Тум къара чашчыгъынг сени танытады,
Узакъдан кѳрсем да, бир-бирде.
Ариуум, шахарны нюрюнг джарытады,
Арбазгъа чыгъа тур ингирде.

Узатчы къолунгу, мен да узатайым,
Кюнлени бошуна ашырмай.
Джангыз иги болса, къоярыкъ болуред,
Къобан Тебердиге къошулмай.

БИЗ ЭКИ КЮНБЮЗ

Сеннге эртден кюнюнг джангы чыккыганды,
Нюрю бла джитилени сылайды.
Мени кюнюм келтюрюлюб кетгенди,
Ол мийикден тюз энгишге къарайды.

Аралары талай джыллыкъ джашау джол,
Сеннге тикди, кыйынд дженгил атларгъа.
Мени джолум энгишгеге айланганд,
Джокъду мадар джетеринги сакъларгъа.

Мен барама, кюн батаргъа баргъанча,
Сен а хаман келтюрюле келесе.
Сени кюнюнг хар сагъатдан джарыйды,
Мени кюнюм мутхуз болад, кереесе.

Юслеринден атлай озгъан джылланы,
Бош чакъырма, мен къатынга баралмам.
Таб, болса да аллай амал, кюнлени
Бирге кьошуб, джарыгъынгы алалмам.

ЭНТДА САКЪЛАРМА

Узакъда болсам да, джууукъда болсам да,
Мен сени эсимде сакъладым.
Кирити асыры бекми болду, къайдам,
Джюрегинге ачхыч табмадым.

Дунияны насыбы, къууанчы сенсе деб,
Мен сеннге табыныб, баш урдум,
Башхалагъа эсим бёлюнмей, ариуум,
Къайтмазлыкъ джашлыкъны ашырдым.

Джулдузну тутаргъа узалгъан сабийча,
Умутха хорлатыб кесими,
Энди уа болумну тюзюн билгенимде,
Джыялмай турама эсими.

Асыры кёб тыйгъыч тюбейди, дейдиле,
Бек суююб, таралыб тургъаннга.
Мен умут этеме, энтда кюн тиер деб,
Бюгюн тюшгенликге тубаннга.

Мен кесим къайда болсам да, ариуум,
Джюрек хаман сеннге байланыб,
Ийнан кёлекгенгча, чырт айырылмайын,
Турады биргенге айланыб.

Мен асыры кёб да абындым джолумда,
Энтда бой салмайма болумгъа,
Ариуум, тюшюмде сени кёрюрем деб,
Ашыгъыб джатама оруннга.

Хар эртден сайын юйге джарыкъ урса,
Кюнню чыкъгъанын таныта,
Эшикге бурулуб къарайма хаман да,
Сен келдинг болур деб, джарыта.

«Сюймеклик» деб, былай айтыб турмаз элле,
Бу болур джашауну тамалы.
Хар суйген адам суйгенин табарча,
Къалай джокъду муну амалы?

Дунияда насыб турлукъ болмаз эди,
Сюймекликни джолу тар эсе.
Кеч-эртде болса да мен сеннге тюберме,
Джер юсюнде тюзлюк бар эсе.

Энтда сакъларыкъма, сени унутуб,
Башхагъа мен атлам эталмам.
Адам айгъа, кюннге джетген бу заманда,
Джерде сеннге къалай джеталамам.

АНАМ

Джашау джолум ары-бери элтсе да,
Сени бла бирге турад джюрегим.
Кюндюз огъай, кече джукъу арамда,
Сеннге саулукъ-эсенликди тилегим.

Чачынгдагъы акъ тюклени кёбюсюн,
Мени къайгъым чыгъаргъанды, билеме.
Къарт тиширыу мен эслесем орамда,
Анады деб, артыкъ сыйлы кёреме.

Ана сени чебгенинги этегин
Тобукъланыб ба этеме, бёрк ала.
Сабийлеге кюнча тийиб, джарытыб,
Кёб джылланы сиз джашагъыз анала.

Джашау джолум ары-бери элтсе да,
Сени бла бирге турад джюрегим.
Кюндюз огъай, кече джукъу арамда,
Сеннге саулукъ-эсенликди тилегим.

КЪАРАЧАЙ ШАХАР

Кюнден-кюннге ёсюб джашнайса,
Джаным — тиним Къарачай шахарым!
Берекетден толуб джашайса,
Джарыкъ кюнюм Къарачай шахарым.
Сени дарман хауангы солуй,
Мен ёсгенме Къобанны бойнунда.
Сюймекликге-дуния джарыкъгъа
Тюбегенме мен сени къойнунгда.

Асфальт джолла къарасаутча,
Джашнайдыла гокга ханс тахтала.
Къалалача юйле тизилиб,
Ёхтем халкъынг хар иште махтала.
Джуддуз кибик кёрюнюб тураса,
Кавкзымда бу ёхтем таулагъа.
Джерде джандет сизни болсун деб,
Сени Аллах бергенчад саутгагъа.

Къобан бла Теберди суула,
Шам шахарым, сени эки къанатынг.
Адамлыкъны, билимни уясы,
Айтылады къайда да сени атынг..
Сени дарман хауангы солуй,
Мен ёсгенме Къобанны бойнунда.
Сюймекликге-дуния джарыкъгъа
Тюбегенме мен сени къойнунгда.

ПИСЬМО ДЖАЗАМА

Бек тансыкъ болуб, термилиб,
Айта багъалы атынгы,
Мен сеннге письмо джазама,
Туурама салыб картынгы.

Ариуум, картдан къарайса,
Джылы ышарыб бетиме.
Тюшюре, биз бирге джюрген
Къуунач кюнлени эсиме.

Ол кюнле болуб дагъаным,
Озады мени заманым.
Узакъ джол бизни арабыз,
Болмайын кёрюр мадарым.

Алай а джокъду ишегим-
Бизни муратыбыз толур.
Тилейме, армау этме да,
Сен меннге письмо джаза тур.

САУ КЪАЛ, МАЛКЪАР

Къууанчым джюрекге сыйынмай,
Айландым бу сейир джерледе.
Атамы юйюндеча, джылыугъа
Тюбедим мен малкъар элдеде.

Кетеме тансыкъ да алгъынчы
Алай мен энтда да къайтырма.
Мында ариулукъну хапарын
Къарачай таулада айтырма.

Казимни элинде айландым,
Таулу халкъ джырлагъа тынгылай.
Шохлукъну сезими биргемде —
Чегемде джюрюдюм аджашмай.

Таулу кыз ичирген суусабны,
Татыуун унутмам ёмюрде.
Бахсаңда бухар бёркю таулагъа
Сюймеклик уллуду кёлюмде.

Кетеме тансыкъ да алгъынчы,
Алай мен энтде да къайтырма..
Бу мелхум джерлени хапарын
Къарачай таулагъа айтырма.

ЮЧКЕКЕНИМ

Кюн тийгенди мийик кёкден нюрюн чача,
Уллу юйле сюелелле къалалача.
Къонакъ келсе, эшиклени кенгиге ача,
Сен джашайса туугъан элим, Ючкекеним!

Припев:

Чагъадыла тереклеринг, кенг талала,
Гум бойнунда малла джая, чалкъы чала,
Бюгюнюнгден тамблагъа айбат бола,
Сен джашайса туугъан элим, Ючкекеним!

Кёрмегенме сендеча ариу кызланы мен,
Ийнан, бирин унутады бирин кёрген.
Аладыла кёб джашлагъа ауруу берген,
Кюеуню айырыб сайлагъан, Ючкекеним!

Припев

Джашларынг а учхан къушдан тюк алалла,
Алыб ташны кыссала, суу чыгъаралла.
Урунууда кёблеге юлгю болалла,
Джигитлени бешигисе Ючкекеним!

Припев

Эскиликни аякълары тутмай, тая,
Джангылыгъа къанатларын кенгиге джая,
Сеннге къараб, къууанады Къалеж Къая,
Туугъан джерим, ариу элим, Ючкекеним!

АКЪ КЪАЙЫН

Эртден сайын арбазында акъ къайын
Шош хаудан мылы кёлек киеди.
Салкъын аяз бутакъларын чайкъаса,
Булчукълары терезенге тиеди.

Чапракълары мияланы сылайла,
Шыбырдашыб, бирер тюрлю къалтыраб.
Юслеринде чыкъ тамчыла аланы
Кёрюнелле, гинасууча, джылтыраб.

Ол тамчыла бир-бирине ал бермей,
Терезенги кёзлерине джетерге,
Ашыгъалла мияланы тазалаб,
Кюн чыгъаргъа кюзгю кибик этерге.

Сюедиле кюнню алтын нюрлери
Пешчигинге мутхуз болмай кирирге,
Бизнича джарыкъ болсун деб джашауунг,
Джангы тангдан сеннге салам берирге.

ЭКИНЧИ ТЮБЕШИУ

Эсде болмайын тургъанлай
Тюшюб сенден кеннге,
Кёб джылланы термилгенме,
Ариуум, мен сеннге.

Ма бюгюн а кёргенимде,
Сёнгдю джюрек джара.
Алгъын кибик сен ышарыб
Бетиме бир къара.

Булут кюн да джарый эди
Экибиз тубесек,
Алгъын кибик кел къатыма
Олтур сен бир кесек.

Сени ызынгы излей эдим
Джюрюген джерлеримде,
Сен кёзюме кёрюне энг
Къыйын кюнлеримде.

Эс кюзгюде сеннге къараб,
Кёзюмю алалмай,
Мен джашадым, биреуге да
Кёлюмю салалмай.

Джылларымы ашыргъанма
Ауур сагъыш басыб,
Сен джангыдан келтиргенсе
Меннге улуу насыб.

КЪАРАЧАЙ-МАЛКЪАР

Шам Малкъарда джанкъылычны къанаты,
Джая болуб Къарачайгъа аууады.
Къарачайны марал джангур джокъласа,
Мындан барыб, Малкъарда да джаууады.

Припев:

Эгизлебиз бир сютню ичген,
Минги Тауну эки башыча.
Биз ёсгенбиз кёкле къойнунда,
Бир ананы эки джашыча.

Къалмад джашау бизни сынар ючюннге,
Къыйынлыкъла, тыйгъычла да кёргенбиз.
Дагъан бола бирибизге бирибиз,
Биз алагъа бой бермейин келгенбиз.

Припев

Хар къуру да алтын бирча турады,
Къонмайдыла не букъу, не кир анга.
Тюзлюгюбюз къыбылама джулдузду,
Бююлмейин, сёнгмей чыкъдыкъ биз

тангнга.

Припев

Мындан ары биз озарыкъ джолланы
Тейри джарыкъ турсун хаман джарытыб.
Джазыу чархы тохтамайын бурулсун,
Къарнашлыкъны керти кючюн танытыб.

Припев

КЪАЗАУАТДАН КЪАЙТМАГЪАНЛАГЪА

Уруш ёртен джанган кезюуде
Сермешдигиз джерде, кёкде да.
Къаялагъа юлгю болгъансыз,
Тёзюмлюкде, кючлюлюкде да.

Ма бюгюн а сиз джигитлени
Тёгерекде кёрмейбиз къараб.
Кёб анала энтда туралла,
Келесиз деб, кюнлени санаб.

Биз билебиз джигит ёлсе да,
Джигитлик а тас этмез кючюн.
Сый беребиз эспертмегизге,
Чууакъ кёкде джарыкъ кюн ючюн.

Эсибизде джашайсыз энтда,
Джолубузда тюзлюкню сакълай.
Сиз келгенсиз, энтда барлыкъсыз
Бир ёмюрден бирине атлай.

Окъла тешген байрагълыгъызны
Тобукъланыб алабыз къолгъа.
Кёз гинджича багъалы кёрюб,
Мийик тутуб элтебиз алгъа.

СЕН ДЖАРЫКЪ КЮНЮМСЕ

Сен төгерегинге бир сынаб къарачы,
Керти да сейирлик тюрсюн бард джерибизде.
Андан да алапат этиб кёргюзеди,
Бузулмай джашарыкъ суймеклик экибизде.

Джюрюйме багъалы атынгы сагъына,
Кеси джашауума кёб муратла биче мен.
Кёзюмю аллындан кетмейин турса
Не кюндюз, не кече, не эртден, не ингир сен.

Джанымы кыйнагъан бир затым болса да,
Не юй джашауумда, не кыйдам, иште мени,
Мыдах бола тебреб, ол сагъат джарыйма,
Сеннге тюберигим эсима тюшсе мени.

Сюеме олтуруб мен ушакъ этерге,
Джюрек сезимими ангылай билесе да.
Тубанлы кюнде да джолуму джарытыб,
Джылыу да, насыб да, кьюуанч да бересе да.

Кесимден насыблы адам болмаз, дейме,
Кыйда да атынгы айтсала махтау бериб.
Бюгюнден огъунакъ кьюуана турама,
Алдагъы огъурлу джашауну ачыкъ кёрюб.

МАРИФАТ

Марифат, Марифат, Марифат...
Мен сени биринчи кѳргенлей,
Джюрегим илешиб башлады,
Къууанчын, джарсыуун, умутун
Сюймеклик юсюме бошлады.
Къайдан да эследим, ариу зат,
Марифат, Марифат, Марифат!

Тюбеген кюнюмден бери да,
Джыялмай турама эсими.
Тюшюмде баргъанча джюрюйме,
Армаулукъ басханды юсюю.
Къайдан да тюбединг, суу-сурат,
Марифат, Марифат, Марифат!

Ийнан, сен, базымым джетмейди
Айтыргъа сюймеклик сѳзюю.
Къалай да сезмейсе, мен сенден
Алалмай турама кѳзюю.
Болгъанса джашауда баш мурат,
Марифат, Марифат, Марифат!

Узакъда, джууукъда болсам да,
Хаман да тутама эсимде.
Джашауну насыбын, татыуун
Кѳреме мен сени юсюнгде.
Неден да багъалды бу ат:
Марифат, Марифат, Марифат!
Марифат, Марифат, Марифат...

ДЖАШЛЫКЪ

Сау кьал деб, кетерге излеб,
Узатма кьолунгу, джашлыкъ!
Мен тансыкъ алалмай
тургъанлай сенден,
Ашыкъма джолунга, джашлыкъ!
Джашлыкъ, кьууанчлы, джашлыкъ!
Джурча ойнагъан, джашлыкъ!
Джашлыкъ, кьанатлы джашлыкъ!
Ёхтем, талмагъан джашлыкъ!

Сынатдынг сен суймекликни
Татыуун, джарсыуун, кючюн.
Бюгюн а бюсюреу этеме джашлыкъ,
Джукъусуз кечеле ючюн.
Джашлыкъ, тойгъа — оюннга,
Заман аз бердим сеннге.
Джолум тик, чауул болду,
Сени санадым тенгнге.

Умутла чыгъарыб мийик,
Аулайек джуддузлу кёкню,
Биз мурат кьайыкыгъа
биргелей миниб,
Ётеек тенгизни, теркни.
Джашнаб, энди саргъалыб,
Кьоркьуу саласа, джашлыкъ!
Гюллю талада булбул,
Кьайры бараса джашлыкъ?

Чыртдан да джокъмуду мадар,
Кетмейин къалыргъа, джашлыкъ?
Бир амал табылыкъ болмазмы меннге,
Биргенге барыргъа, джашлыкъ?
Джашлыкъ, къууанчлы, джашлыкъ!
Джурча ойнагъан джашлыкъ!
Джашлыкъ, къанатлы джашлыкъ!
Ёхтем, талмагъан джашлыкъ!

УЗАКЪДА ТЕНГИМЕ

Сизни джерден кеч кетиучю кыш энгда
Чырдылагъа буз мынчакъла такъгъанды.
Бизни джуртха огъурлу джаз джетген да,
Тегерегим саулай джашил чакъгъанды.

Припев:

Ашырама кюнлерими мен
Сагъына багъалы атынгы.
Кесим сеңден узакъ болсам да,
Джюрегим сакълайды къатынгы.

Джанкъоз къардан чыгъалмайын тургъанча,
Сюймеклигинг кюн тюбюнде джылынмай,
Джазда Къобан суудан толуб акъгъанча,
Меңде сезим джюрегиме сыйынмай.

Припев

Учханлыкъгъа самолетла былайдан,
Кюн амандан къонмай къайта болурла.
Сеннге ийген письмоларым джер-джерде,
Почталада энгда джата болурла.

Припев

Кёб турмайын джаз келикди сизге да,
Сюймеклигинг уянныкъды, базама.
Чыдамайын джазгъа, джайгъа, къачха да,
Хар кюн сайын сеннге письмо джазама.

Припев

ГЕРБЕКЛАНЫ ХУСЕЙНИ КЮЮУ

Сеннге кыйналгъандан мыдах озады
Тюшюбюз эмда тюнбюз.
Бир къара тубан басханды бизни,
Батханча жарыкъ кюнбюз.

Къууанч этерге келиучен эдик,
Бу сен джашагъан фатаргъа.
Бюгюн а, Хусей, келиб турабыз
Сал агъачынгы тутаргъа.

Буруу болургъа кюрешсек да биз,
Къалдыкъ аджалны тыялмай.
Тиширыулача сарнай турабыз
Къарагъан халкъдан уялмай.

Кёлюбюз барыб, субай санларынгы,
Къабыргъа къалай салайыкъ?
Ызынгда къалгъан джаныгыз сабийинги
Кёзюне къалай къарайыкъ.

Сууукъдан юшой болурса, Хусей,
Боран улуйду башлада.
Бир мадар эт да, къабырдан селеш,
Тентиреб тургъан джашлагъа.

Ёч болуучаненг керекли джерге
Биринчи болуб джетерге.
Биз энди кимни табайыкъ, Хусей,
Джашлагъа оноу этерге.

Кёз аллымдады ышара-ышара,
Сени эшикден кириучюнг.
Къулагъыбызгъа келе турады
Сени ол жарыкъ кюлюучюнг.

Кеси аллына юзюлгенд, дейле,
Къыл къобузунгу къылары.
Сенича ариу ким джырлар, Хусей,
Тау миллетинги джырларын.

Юйде чырагъынги жарыгъы энди
Арбазгъа нюрюн чачмайды.
Не сакъласакъ да, юйюнгю эшигин
Бизге киши да ачмайды.

Стол артында олтурсакъ, Хусей,
Айтыб джууукъгъа, тенгге да,
Келлик болурса, деген умутда,
Юлюш салабыз сеннге да.

СЮЕМЕ СЕНИ

Джашауум кьууанчдан толады,
Бшарыб кьарасанг кёзюме.
Джаш ёмюрюмю бериб кьоярем
Сюеме деген бир сёзюнге.

Припев:

Ариуум, ариуум,
Джюрегимде бегигенди сени атынг.
Чакьырады алгъа,
Мени узакъ джолгъа,
Толуб чыкьгъан айча сыфатынг.

Сенсиз насыб болмазын билиб,
Джюрегими салдым джолунга.
Сагьышлы болуб, сакьлаб турама
Алырменг деб аны кьолунга.

Припев

Джашырмай айтама, ариуум,
Тынчлыгьымы саудан алгъанса.
Хауасыз адам джашаялмайды,
Мен солугъан хауа болгъанса.

Припев:

Ариуум, ариуум,
Джюрегимде бегигенди сени атынг.
Чакьырады алгъа,
Мени узакъ джолгъа,
Толуб чыкьгъан айча сыфатынг.

СЕН ЫШАРСАНГ

Сени атынг джюрегими төрюнде,
Нюр сыфатынг эс кюзгюде көрюне,
Булбул джырны эшитсем, джаным бөлүне,
Мен джашайма хаман сениге термиле.

Арабазда джол узакъды, билеме,
Таза сезим аны джууукъ этерми?
Гюл талада сюлесе, көреме,
Алгъа атла, мен бурулуб джетерме.

Сен къатымда халым алай болады:
Онджети джыл бюгюнледе толгъанча.
Сенден кенге булут басыб турады,
Кюнню чархы терс джанына баргъанча.

Сен ышарсанг, къууанама мен алай,
Джангкылычха къууанганча сабийчик.
Тюбегенде озуб кетсенг къарамай,
Мен болама кърау ургъан ханс кибик.

Отджарыкъны эслеб кенге, узакъда,
Андан джылыу урады деб алданыб,
Джаухар къылны тутханма да тузакъда,
Мен турама джибермейин, къадалыб.

Келирле деб къууанчланы санайма,
Кёб умутла уя салыб эсимде.

Хар тюбеген тиширыугъа къарайма,
Сеннге ушагъан ышан излеб юсюнде.

Сюймекликден къартлыкъ джаллаб озады,
Табынады, дейле, анга мёлек да,
Аны кибик хаман джашлай турады,
Ол илешиб, къонакъ болса джюрек да.

Туура былай кечигиб нек тюбедик,
Сырт бургъанча экибизге да къадар?
Сау дуниягъа оноу этген сюймеклик,
Заман барды излегиз, дейд, бир мадар.

ТЕРМИЛЕМЕ СЕННГЕ

Учкулан ёзен джандетди, дейле,
Къызлары уа — мёлекле.
Мен сеннге этген джырымы айтсам,
Чайкъаладыла терекле.

Тауладан келген чокъуракъ суула
Бир бек ашыгъыб агъалла.
Гелеу сыртлада гокга хансла да
Сени ючюн артыкъ чагъалла.

Къарт Минги Тауну басхан булутла,
Кетиб къалгъанча чачылыб,
Мен сени кёрсем, кёлюм джарыйды,
Тейри эшиги ачылыб.

Сени адамларынг буруу болгъанла
Сюймеклигими джолуна,
Сеннге термилген джаш джюрегими
Береме сени къолунга.

ΠΟΕΜΑ

АТАМЫ КЪАБЫРЫ

Поэма

1

Кертидамы силкинди къабыр?
Неда джыламукъ джабхан кёзлерим
Алджадыламы, эсима тюшюб,
Афендини айтхан сёзлери.

Шейит ёлюкле уянадыла, —
Деучен эди Къураннга къарай.
Улуу Аллахны керти дунияда
Адамлагъа рахмусун санай.

— Эт джууугъундан тансыкъ алалмай,
Неда кёралмай термилиб ёлсе.
Дыгалас этиб тебрейди ёлюк,
Ол къабырыны къатына келсе.

Улуу Аллахны буйругъу бла
Къабыргы ичине джарыкъ урады,
Шейит ёлюк ол джарыкъ бла
Саулай дуниягъа къараб турады.

Джылы бла тамада адам
Джууукълашханы болса къабыргъа,
Таулуладача, анга сый бере,
Ол излейди ёрге къобаргъа...

Аны бек суйген, ол да таралган,
Джатхан джерин да кёб болмай табхан,
Кеси да андан тамада болса,
Къалай этеди къабырда джатхан?

Былай соруугъа не джууаб барды? —
Деб сорлукъма тюбесем анга.
Бусагъатда ол кёз аллымдад,
Аууаз береди къараб Кураннга.

Ол айтхан сёзле джараб турганла
Адамлагъа элде, тийреде.
Басым салганла къартха, джашха да
Джылау — сыйыт болган юйледе.

Кече аджашыб эс ташлагъаннга,
Кёл бергенча аууангы джарыкъ,
Кёб кёргенме аны сёзлери
Джюрекlege къоннганын барыб.

Меннге бир тюрлю кёрюне эди
Афендиден ауаз излеген,
Ма бюгюн а ол айтханлагъа,
Ийнанганлагъа сукъланама мен.

Аккыл болганым бюгюн артыкъ да
Джер тенгли этиб кёйдю кёлюмю.
Да, адамыма дуняда джукъгъа
Ийнанмаган къуджур тёлюню.

Къралда хауа бир аз тюрлениб,
Тебресек да биз эркин солуб.
Эски ауруула артылыб кетмей,
Энтда турабыз, ма, армау болуб.

Къум тюзледе суусаблыкъ къысхан
Бир уртлам сууну кюсей келгенча,
Къарамы алдаб, узакъда — кенгде
Джылтыраган сууну кёргенча.

Анга кетиб акъылы, эси,
Андан башха мадарын бошаб,
Сюркелгенча, умутчу болуб
Турама бюгюн мен анга ушаб.

Афендиден эшитген сёзлерим
Бюгюн тюшюб мени эсима,
Сыйлы къабырда тобукъланама,
Аланы нёгер этиб кесима.

Мен тилейме — ол берген ауаз
Болсун бюгюн тиниме къошакъ.
Ол болушсун мен танымагъан
Атам бла этерге ушакъ.

...Энтда бир кере силкинди къабыр.
Арт джыллада сени ёмюрюнг,
Мен билеме, озгъанды, атам,
Болмагъанча бир рахат кюнюнг.

Къыйынлыкъла кёлеккенг кибик,
Айланнгандыла къайда да бирге.
Сакълагъандыла хаман къатынгы,
Сен киргинчи къарангы кёрге.

Мында да мен тынгынгы буздум,-
Кючден табханма кёб джылны кюсеб.
Ёрге турургъа кюрешме, атам,
Мени агъаргъан башымы эслеб.

Сенден кёбге уллу болсам да,
Мени сыйымы кёрме се. алай.
Турмасанг да къаллыкъды, атам,
Къарачай адет бузулмагъанлай.

Джашау ауушха джетгенме энди,
Сенден бешикде къалгъанлыгъыма.
Атам, хариб, сени джашынгма,
Сенден тамада болгъанлыгъыма.

Огъесе, мени танымасанг да,
Аллах аны билдириб сеннге,
Дыгаласмы этдинг туругъа,
Умут этиб туберге меннге.

Термилгенлей бир ийнакъларгъа
Ёмюрюмю кёбюсю кетди.
Сен да меннге алай термиле,
Ёлюм ахыр орнунга элти.

Биз кюсесек да, бир-бирибизни
Тубетирге суймеди къадар.
Энди туберге къозгъалдынг эсенг,
Джокъду бизге энтда да мадар.

Алгъы бурун къазауат ёртен
Сени арбаздан айырыб кетди.
Артда болду кюнюбюз кече,
Киши кишини кёрмезча этди.

Биз джол изледик бир-бирибизге,
Ачлыкъны хорлай, сууукъда юшюб.
Ма бюгюн а эки метр джер
Айырады арагъа тюшюб.

Къыйналма, атам, ол ауурлукъну
Юсюнгден атыб, къобмазса ёрге.
Мен ийне бла ариулар эдим,
Мадар болса алай этерге.

Кёлюбюз бош къала болурму,
Тыгъыч болду деб, ана джерибиъ.
Ол сабийлерин аяй эсе уа,
Ангыламай тургъанлыкъгъа биз.

Саула джашагъан улуу дуняда
Къайгъы, къыйынлыкъ, джарсыу да бек кёб,
Сени аллынгы тыя болурму
Аланы энтда сынамысын, деб.

Къабырлада хар ким да тенгди.
Джашауда алай болады бек аз.
Ол джорукъну бузмаз ючюннге,
Сени къойнундан джибере болмаз.

Мени амалтын эки араны
Бегитди эсе да, айталмам аны.
Джетмегенча кёрюб заманым,
Къоюб кетерге джалгъан дунияны.

Ёмюрлени келечиси джер,
Бизни тубетсе ачыб сеннге джол,
Сени бла бирге болургъа
Излерими сезген болур ол.

Дагъыда бир зат эсима келеди:
Адам джашау хазна болмайд кенг.
Хар ачыууну, хар къыйынлыкъны
Джер чегеди бизни бла тенг.

Къутулду, дейбиз, дуния азабдан,
Арабыздан кетген хар джаннга.
Биргесине элтеди аны,
Биз чыртда эс бёлмейбиз анга.

Хар адам кеси чекген затланы
Элтиб, джерни къойнуна сала,
Сен да келтирсенг, чыдаялмам деб,
Туракълай болур, бек кёбден ала.

Алай эсе да, джокъду чырт сёзюм,
Кесим ал.гъа кючден тёземе.
Кёкюрегими салгъаным сайын
Къабырынгдан джылыу сеземе.

Табынама мен бу ана джерге
Ол насыбны бергени ючюн.
Сау бол, дерме афендиге да,
Алай ауаз бергени ючюн.

Къара, атам, къабыргъа ургъан
Джарыкъчыкъ бла тышына, меннге.
Кёб ышанынгы кёрлюксе, атам,
Ишексизме, ушайма сеннге.

Тюз къарау бла тансыкъ алмазса,
Сеннге тиерик тюл эсе ауур,
Сын ташынгы сылай энтда, мен
Къабырынга салама бауур.

Мен сездим эсем ата джылыууну,
Къабырны хорлаб келе тургъанын,
Сен да сезерсе, мени джюрегим
Къалай тебгенин, къалай тургъанын.

Сау заманынга буюрулмады
Ауазымы эшитирча бир кюн,
Ол къулагъынга баргъаны сайын
Сейирсине да болурса бюгюн.

Анга эс кетсе, сен сёзлерими
Барын да бирча ангылармыса?
Хапарым узунд, тюшде эшитгенча
Болмайын, анга тынгылармыса?

Кел андан эсе, сёзню къояйым,
Сеннге жарыкъчыкъ энтда да урсун.
Хапарымы айтсын джюрегим,
Къабыр шошлукъ да бузулмай турсун.

2

Ахыр кере джарыгхан кибик,
Батыб баргъан джай кюнню нюрю,
Сиз айырылгъан кёзюуню анам
Эсге тюшюрюб турду ёмюрю.

— Бешигинги эки джанында
Сюеле эдик, — деученед анам. —

Атанг а сенден кез алмай эди,
Энди кёрмезин билгенча тамам.

Таныла эди бек термилгени
Къойнуна алыб бир ийнакъларгъа.
Сен сингиб эдинг татлы джукъугъа,
Кёзю къыймады аны бузаргъа.

— Ол сагъатда уа, — дей эди анам, —
Къазауат ёртен тюшюб дуниягъа,
Кеси узакъ эди, аны тютюню уа
Джете тебреген эди таулагъа.

Тубандача джашай эдиле
Къарачайны джарыкъ эллери.
Энди джашланы ашыргъанланы
Кемсиз мыдах эди кёллери.

Алгъын къызла джашланы ашыра,
Чыгъа эдиле, къобузла алыб.
Тау тартыула, хар кимни бирча
Джюреклерине джарыкълыкъ салыб.

Согъулсала да энтда алгъынча
Тийреледе къазан къобузла,
Тартыула мыдах эшитиле элле,
Сыбызгъыны сокъгъанча къызла.

Джашла уа энтда тепсей эдиле,
Тамам алгъынча — бири бир къая.
Тау къушланы къанатларыча,
Эки къолларын джыя эм джая.

Ичлери отча кюе анала,
Джыламукъларын джашыргъа излеб,
Джалына элле улуу Аллахха,
Балаланы эсен къайтар, деб.

Бийчеле да, тепсерге чыкълан
Эрлеринден алмай кёзлерин,

Сездирирге излеген кибик
Алкъын айтмагъан джюрек сёзлерин.

Къызла тепсерге чыгъа эдиле,
Ариу сюзюле, алгъын этгенча,
Мугур эдиле, бетлери да саз,
Кесек заманга къартлыкъ джетгенча.

Табигъатны биринчи къырау
Мууал этгенча болгъан эди эл,
Къошулдула къартла да тойгъа,
Адамлагъа этер ючюн кёл.

Ашырдыла къоркъулу джолгъа
Эм айтылгъан джашланы барын.
Билмей эдиле мында кеслери
Не къыйынлыкъла сынарыкъларын.

Билмей эдиле ата джерледе
Тыбыр отлары джукъланныкъларын.
Къоргъашын джангур джаугъан джерледе
Сермешгенлеге сукъланныкъларын.

3

Бюгюн болгъанча эсинде эди,
Джарлы анамы хар бир кёргени,
Джыйын джаллыча, тишлерин билей,
Тау ёзенлеге джауну киргени.

Сэнай эди бизни элибизде
Джауну уундан къырылгъанланы,
Биле эди ала ючюннге
Фашистледен къан алгъанланы.

Джаугъа, шохха да къоркъуб, бетсиңиб,
Табынмайын сакълагъан сыйын,
Кёбню кёрген бизни джамагъат
Тобукъланмайды, болса да къыйын.

Сау бир ёмюрча кёрюнюб халкыгъа,
Алай эте джарым джыл кетди.
Джюз джылгъа да сынамагъанча,
Ёлум, къоркъуу, къоранч да джетди.

Саламелик ауруу кетгенча,
Джуртубуздан къоралла джаула.
Ёзенден тубан кёлтюрюлгенча,
Дуниягъа кёз ачдыла саула.

— Ёлген ёлсе да, халкыбыз сауду,
Аныкыдыла бу сейир джуртла
Ол уллу насыб юсюбюздеди,—
Дей эдиле аккылман къартла.

Арадан тюгел джыл да озгунчу,
Халкны халкылыгы сыйырыллыгын
Билмей эдиле, ол джазыкъ къартла
Джуртлары да болмай къаллыгын.

Билмей эдиле, сырт бургъан джазыу
Бирер джерге элтиб атарын,
Тукъумну, атны, халкны орнун да
«Кёчгюнчю» деген сёзчюк тутарын.

Сабийни, къартны, тиширыулары
Бандитлеге санарыкъларын,
Аскерден сакъат къайтханлагъа да
Сатлыкълагъача къарарыкъларын.

Джокъду ишегим менден да иги
Билгенинге сен бу затланы.
Атам, кесинге кёб атагъанла
Бандит, сатлыкъ деген атланы.

Алай эсе, быланы барын
Башдан аякъ мен нек тиземе?
Ала бла бирге кёзюме
Джарлы анамы мен кёргюземе.

Юйню къатында арыкъ джанына
Ингир сайын чыгыучан эк биз.
Къулагъыма ауазы келед,
Олтургъан кибики энтда экибиз.

Ичин кюйдюрюб чыкъгъанча тамам,
Эшитиле элле аны сёзлери,
Кёчгенибизни хапарын айта,
Сюрте эди хаман кёзлерин.

Тилеген да эте эм андан,
Ол хапарны айтма, деб меннге.
Алгъын эсгермей къалгъанлыгъыма,
Энди тюшгенча болуб ол кюннге.

Кесимча болмай, эзиле эдим
Анамы алай къыйналгъанына.
Бир бек аман этиучен эди,
Къайтыб къалгъанча ол кюн ызына.

Энди сагъынмам, дей тургъанлыкъгъа,
Айтыб тебрей эд башдан ётгенни.
Артда ангылай тебреген эдим
Аны алай не ючюн этгенин.

Сеннге энди тюбемезлигин
Сезиб, хаман бола туруб зар,
Айтханды ол джюз къат къайтарыб,
Эшитгенлерин билсин, деб азбар.

Сыйрат кёпюрча къыйын джолунда,
Къыйынлыкълаи ыа бёлениб бара,
Аллах буюруб, сау къалса уа деб,
Этген болур ол иги джора.

Осиятына санайма энди,
Анам айтхан затланы меннге.
Халкъгъа джетгенни билесе, атам,
Биз чекгенни да тизейим сеннге.

Кече арада джатса да анам,
 Джукъламай туруб ауур сагъышдан,
 Кючден къалкъыб уянады ол,
 Къаргъа къычыргъан ачы тауушдан.

Ол кёзюучюкде бизни эшикни
 Тюртеди ким эсе да биреу,
 Ол джыллада къылыч болмагъанд,
 Этмегендиле эшикге тиреу.

Сабийле бла джангызлай къалыб,
 Сен да, атам, кетиб аскерге,
 Анам кеси темир чыбыкъдан
 Къадау этеди, аты бард, дерге.

Ол тюзелиб, эшик ачылад
 Экинчи кере тюрттенлеринде.
 Эки адамны къарантхаларын
 Эслейди анам босагъа юсюнде.

«Кийинигиз!» деб, юйню джарытад
 Бири чырагъы бла къолунда.
 Не айтыргъа билмейин анам,
 Кючден олтурад джатхан орнунда.

Эгечим бла мени юсюбюзге
 Къолларын салад, болса деб, себеб.
 Алагъа да джити къарайды,
 Ийнаналмай, тюшюм болур, деб.

Эркишиси болмагъан юйге
 Кечегиде неге келдиле?
 Бетлери джетиб, тиширыуну
 Отоууна да къалай кирдиле?

Кёб адамла сёлешген дауур,
 Аякъ тауушла джарыкъ келелле.

Сабий джылагъан назик хахайла
Ана джюрекге мизча кирелле.

Ташны ташха ургъанча тамам,
Ачы кыгычырыб, буйрукъ берелле.
Къуумурсха тебе къозгъалгъан кибик,
Кёб болалла элде джюргенле.

Машинала да гюрюлдейдиле,
Тауларыбыз тебиб баргъанча.
Джюрегине къоркъуу салалла,
Бизни арбазгъа кириб къалгъанча.

«Дженгил болугъуз!» — дейди биягъы,
Къолундагъы чыракъ джукъланад.
Тюш кёре тургъан кыызчыгъыбыз да
Ол кыгычырыкъдан уяныб къалад.

Кийинирге къоймай анамы,
Ол къадалады, джетгенча джаннга.
Мени да уятыб къояд деб къоркъуб,
Анам ариу айтады анга.

Къызын кесинден кючден айырыб,
Юсюне да бир затла къаблаб.
Сакъат адамча къолу къалтырай,
Лампа джандырад, аллына атлаб.

Ачыуу сёнгед, тебрегенинде
Саулай дуния дауурдан толуб,
Бу экиси бизни къутхара
Келгендиле деб, бир палах болуб.

Сынаб къараса — аланы бири
Сахгяннга бёлениб саудан.
Шкогу бла бир аскерчи да,
Сакъларыкъма, дегенча джаудан.

Эки эркиши не палахдан да
Къутхарырла деб, келеди эсине.

Герох бла шкокнучу
Буруладыла муну юсюне.

Тургъан юйбюзден чыгъарадыла,
Ма ол халда ышаннга алгъанлай.
Аскерге иерик джюн келеги да,
Къалады, этилиб бошалмагъанлай.

Къызчыгъын джылы кийиндиреди,
Арбазгъа чыкъсакъ сууукъсурар, деб.
Меннге джетген да бир одеялчыкъ,
Мени къойнуна алады белеб.

Элни арасында, уллу майданда,
Джыйылыб болад элчиле бары,
Къычырыкъ, хахай, джылау эм сыйыт,
Бизни да элиб къошалла ары.

Ол майданда уа, байрам кюнледе,
Джамагъат келгенд къууанч этерге,
Сен кесинг да алай кезюуде
Талпыб тургъанса ары джетерге.

Алай кюнледе партиягъа да,
Сталиннге да сый бере, бизде
Джырла, тартыула джайылгъандыла,
Толкъунланыб хауа тенгизде.

Къая ранла да къайтарыб айта,
Эжиу этгенле чокъуракъ суула.
Къанат къакъмай къушла мийикде,
Эс бёлгенле таулада буула.

Алай юреннген сейир табигъат,
Биринчи кёреди быллайны ол,
Болумну толу ангылаялмай,
Армау болгъаннга ушай эди ол джол.

Танг да акъырын атад, сезгенча,
Кюндюз джан къоймай къоратырларын,

Киши билмей эд сау джамагъатны
Къуршоугъа алыб нек тургъанларын.

Джесирле таба бургъанларында
Башлары джабыкъ машиналаны,
Ангыладыла, къайры эсе да
Элтириклерин элде адамланы.

«Аскер юрениу бола турады»,—
Дедиле бирле, сынчыкълаб къарай.
Бирле айтдыла: «Узакъгъа элтиб,
Инджитирик болмазла алай».

Ол хапар тамам дженгил джайылды,
Джылыу бере келген кибик джаз.
«Къыралла» деген къоркъуу седиреб,
Адамла кёл басдыла бираз.

— Билсек эдик биз ол сагъатда
Артда не кюнле джетериклерин,
Тилерик эдик аскерчиледен
Элде шындык этериклерин, —

Дей эди анам. — Алай этселе,
Бешик болуред туугъан джерибиз.
Ол сагъатда джарыгъанлыкъгъа,
Артда сукъландыкъ Хож элине биз.

Машинала чыкъдыла джолгъа,
Адамладан тыкълама болуб.
Баулада ёкюре къалдыла ийнекле,
Джелинлеринде сютлери толуб.

Юзгереледе къойла макъыра,
Къачан тоярла, аш, суу берилиб.
Эсгертмелеча къалдыла юйле,
Эшиклери да кенгнге керилиб.

Сынджырларын талай эдиле
Итле да, бу артыкълыкъ татыб,

Иеси миннген машина ызындан
Хар ычхыннган мыллыгын атыб.

— Нарсананы станциясында
Малла джюклеучю вагонла бек кёб, —
Дей эди анам. — Алагъа ышырыб,
Тюртюб тебрелле, кымылдагъыз, деб.

Адам айтханны къайдан этсинле
Сылыт болгъан, уюгъан санла?
Ары мингенлей, кзуру поллагъа
Ауа эдиле ол джазыкъ джанла.

«Аскер юрениу» деген оюмну
Терс болгъанын энди сезелле.
Былай поезд бу тегерекде
Тохтарыгъындан умут юзелле.

Къартла алгъынча кёл этмейдиле,
Джюреклеге таукеллик сала.
Башларын да кёлтюрмейдиле,
Терслегенча кеслерин ала.

Джашлыкълары тюшген болур эд
Эслерине, джазыкъ къартланы.
Ол заманлада кёб джакълагъанла
Сабийлени, тиширыуланы.

Сокзурана да болур эдиле,
Джетгенлерине бюгюннге ёлмей.
Алай болсала, къаллыкъ эдиле
Туура былай сыйсызлыкъ кёрмей.

Ол тыкълыкъда хауа джетишмей,
Ач сабийле хахай этелле.
Паравозланы кычырыкълары
Джюреклени джарыб ётелле.

Этилдиле къадама эшикле,
Ачалмазча ичиндегиле.

Тюрмедеча терезечикге
Мыллыкларын аталла бирле.

Көргенле да болалла ол кюн,
Алайдан къараб Кавказ таулары.
Алай насыб энди болмазын
Билмей эди кёбюсю аланы.

5

Элни сагъышын этиучю Абидат,
Сый тартмай эди чыртда башына,
Къара къагъытла алгъан эди ол
Бир туудугъуна, эки джашына.

— Алайсыз да кёлюне чаба
Ахырына джетген эд тамам.
Бизни вагонда биринчи болуб
Ол ауушду, — дей эди анам.

Андан сора да оноулан ёлдю,
Къарыусузлагъа болсакъ да биз сакъ.
Алай биришер дуниядан кетди,
Башхалада да, ортача айтсакъ.

Бир чырмау болуб дангыл тюзледе
Поезд тохтаса кесек заманнга,
Ёлюклени ата эдиле,
Алай керекди, дегенча саннга.

Тизилдиле шейит ёлюкле,
Эстертмелеча, къыйынлыкъ джолгъа,
Ёмюрлюкге джюрек джаралы —
Хорлатмагъан да джолда аджалгъа.

Алай болса да бар эди бир зат
Халкъгъа тийген артыкъ да къаты,
Къыйынлыкъланы унутдургъан эд,
«Белгисизлик» — ол эд аны аты.

«Къайры этелле?», «Нек кёчюрдюле?»
«Нек этдиде залимлик бизге?»
Киши джууаб бералмай эди,
Сорууланы тизгенден ёзге.

Эшик сакълагъан джашладан бири,
Къайсына эсе да бек ачыуланыб,
«Сиз сатлыкъласыз!» — деб джекиреди,
Дерт джетдиргенча джюреги къаныб.

Уу джыланча, киреди ол сёз,
Вагонлагъа чабхан кибик джау.
Арсар болуб тургъан джанланы
Ол артыкъ да этеди армау.

Адам улу джаратылгъанлы
Аталмагъанды бир халкъгъа ол ат.
Сора, хатабыз чырт болмагъанлай,
Нек айтылды бизлеге бу зат? —

Дей, къозгъалдыла алайсызлай да,
Ичлери отча кюе келгенле.
Болдула анга бек къыйналгъандан,
Джюреклери кёлтюрюлгенле.

Сакълагъанлагъа билдирмез ючюн,
Ариу айта, джашыра аланы,
Къазахстанны Манкент элине
Келтирд поезд мискин джанланы.

Аланы сакълар мадар болмады,
Келгенле бирден тегюлюб къалыб,
Алгъа энди джокъ эд башхасы,
Тюрте — соза кетдиде алыб.

— Башха поездде джете болурла,
Келикдиде, деб энгда къалгъанла,
Джолну энгишге къарай эдиде,
Киши джеринде къотарылгъанла.

Мындан ары къарачай халкъны
Аты айтылмай къалырын излеб,
Чачханларын къуш тюгю кибик,
Адам толкъунда кёмюлюрле деб,

Бир къауумланы къазах тюзлеге,
Бирлени исси Узбекстаннга
Элтиб, бизни къотаргъанларын,
Кёблени да Къыргъызстаннга...

Атханларын биз билмей эдик, —
Дей эди анам ауур ахсына.
Алай а ким къайры тюшсе да,
Джашарыгъын джюреги сына.

Бир джерчикде тамал салгъанча,
Джазыулары бирча боллугъун,
Сау онтёрт джылны сыйсызлыкъ сынаб,
Дуния джарыгъын кёрмей турлугъун.

Биз билмей эдик, ол кёзюучюкде
Къалай озарын алдагъы джылла.
Халкъны джартысын киши джеринде
Сакълагъанларын къабыр орунла.

6

«Унутмайды сабий кёргенин», —
Деучендиле акъылман къартла.
Мен айталмайма бары да бирча
Сакъланалла, деб ол кёрген затла.

Алай болса да амалсыз джерде
Таба болур эсибиз излеб,
Бизге нени да ачыкъ кёргюзед,
Кёз аллыбызгъа джангыдан сюеб.

Магнитофон лентаны кибик,
Сабийликде эшитгенибизни,

Архивден алыб, тынгылагъанча,
Къулагъыбызгъа келеди бизни.

Алай кёребиз, кёз аллыбызгъа
Сюйей, джашауну хар озгъан кюнюн,
Бешигибизни тебрете тургъан
Анабызны джарыкъ тюрсюнюн.

Белляуун да эшитгенча бола,
Эслейбиз нюрден толгъан кёзлерин.
Сезебиз бизни эртде ачитхан
Кимни эсе да хыны сёзлерин.

Эсге тюшюрюу хар къуру бирча
Къууандырмайды кечеде, кюнде.
Алай болса да Уулуу Аллахыбыз
Чомартлыкъ этгенд эсни юсюнде.

Ол себебден, атам, кесим да
Джетдираллыкъма андан арысын.
Джарлы анамы, хапар айтдыра,
Ашландырмайым джюрек джарасын.

Эс кирген кёзюу башланганчады,
Сагъыш этсем, Улуу Хорламдан,
Алайды да, тынгыла, атам,
Мен да хапарны башлайым андан.

...Джашай эдик Къазахстанда
Янги — Юл деб, гитче элчикде.
Къум тюзледен бир кесек джанлаб,
Тюшген эди ариу джерчикде.

Джюзге джууукъ топуракъ баш юйчюк
Джерден чыкыгъаннга ушай эдиле.
Алада тургъан узбеклиле уа
Бир юйюр кибик джашай эдиле.

Келепенденча, хар ким къачарча,
Атлары сатлыкъ, не бандит болуб,

Кавказдан элли юйдеги келиб,
Элчик къалды адамдан толуб.

Ол бедишлеге бёлмедиле эс,
Сездиле тамам артыкълыкъ джетиб
Келгенлерин, кюреше элле
Кёл берирге мадарла этиб.

Арыб, онгсуз болгъан мискинни
Джыртхыч джаныуар сюрюб келгенча,
Ачлыкъ да бирге тюшюб поездден,
Къыйналгъаныгъыз азды дегенча.

Хар адамны кёлеккесича,
Табыб биз тюшген юйлеге да джол,
Джокъ эди кюч аны хорларча,
Элчилеге да бой бермеди ол.

...Ол кюн а биз — он онгсуз сабий,
Саныбыз назик, аууаргъа джете,
Айлана эдик эл къыйырында
Ачдан кёзюбюз къарангы эте.

Сезмей эдик джангы кырдыкны,
Чыпчыкъ джырланы, огъурлу джазны.
Излей эдик биз мантчыкъланы,
Излегенча накъут — налмазны.

Юйде уллула айтхан эдиле
Алкъын асыры эртде болгъанын.
Кёре эдик да, ийнаналмадыкъ
Тёгерегибиз хансдан толгъанын.

Чапыракъчыкъла джашил эдиле,
Алагъа къарай, умут эттенек.
Тамырлары да болгъанларына
Ишексиз болуб, алай кеттенек.

Айланыр ючюн къалмагъан эдик,
Былай къарасанг, кёрюнюб кёбча.

Татыу кирмеген гитче тамырла,
Кеслери да ингичге, чёбча.

Аякъларыбыз эртде джарылыб,
Кысты-кысты болгъан эдиле.
Бюгюн а ала табсыз джерледе
Чыганаладан толгъан эдиле.

Ызыбызгъа мыдах айландыкъ,
Аякъла ачыб къоймай эдиле.
Не эсе да, кёз аллыбызда
Къара джилтинле ойнай эдиле.

Эртденбла болмагъанлыкъгъа,
Энд джукъ табылса юйде къабаргъа,
Деген умут болур эди, эшта,
Бизни аудурмай ыхтыргъан алгъа.

...Акъылбалыкъ болгъан къауумну
Мамукъ ишлеге ура эдиле.
Алай адамла кечеден кюннге
Аздан аз бола бара эдиле.

Кёлеккелери айланганла уа,
Бир джукъ табсакъ деб, дыгалас эте,
Джурюй эдиле тюшлериндеча,
Бир тийреден бирине ёте.

Садакъачы чыкъды деб сизден,
Айтылмагъанд ёмюрде бедиш.
Къоллары алтын тиширыулагъа
Ол заманда да табыла эд иш.

Аланы юйге къайтырыкъларын
Сакълаучан эдик орамда сау кюн.
Ма ол кюн да юйге джетерге
Ашыгъа эдик биз аны ючюн.

Ол муратыбыз толмады бизни:
Къыйырда юйге джууукълашханлай,

Эки джашчыкъ бирден аудула,
Бизге селеше келе тургъанлай.

Бирлерибиз джылалла, кьоркъуб,
Бирле сюелдик атлаялмаздан.
Узбек тиширыу атылыб джетди,
Кьрген болур эд бизни арбаздан.

Ушай эди анама тамам,
Кёз аллымдан турад кетмейин.
Ол экисине кёзюу къабланды,
Къалгъанланы сан да этмейин.

Сора башын бери кёлтюрдю,
Кёзлеринде джыламукъ ойнай,
— Чабыгъыз! — деди, — адамларына,
Ала джетгинчи турурма былай.

Тенгчиклеригиз ойсурагъанла,
Узаймайын турлукъла ёрге.
Чабыгъыз, хай да, неге кьоркъдугъуз,
Ойнарыкъсыз тамбла бирге.

Алай дженгил баралмаз эдик,
Чарсха чабхан атда барсакъ да.
Хош эдик биз алай джыгъылгъан,
Сюелмегенин сезе турсакъ да.

Нек дегенде, кьоркъуу болгъаны
Махмут бла Хут тенгибизге,
Ол тиширыуну сёзюнден сора
Келмей эди бизни эсибизге.

Эки джашчыкъны хапарын айта,
Къарачай адам тюбеген сайын,
Ара узун орамгъа чыкъдыкъ,
Бир джерде да биз тохтамайын.

Ол орамны тебен джанындан
Атылыб келген атлыны кёрдюк.

Хаман бир затла кычыра эди,
Не айтады деб, анга эс бёлдюк.

Садакъ окъча, озду алайдан
Кёзню кысыб ачхынчы бирге.
Ол бёркюн да къолуна алыб,
Байракъныча кёлтюрюб ёрге.

Колхозубузну башчысы эди,
Энди биз да таныдыкъ аны.
«Хорлам!» «Хорлам!» — деген тауушу
Орамгъа къуйду элде адамланы.

Миллет юрюлдю контор таба,
Биз да ары джетдик чабханлай.
Хар ким бир-бирин къучакълай эди,
Кими кюле, кими да джылай.

Эшиклери кенгнге ачылды
Бегиб тургъан колхоз амбарны.
Кесерге деб сюрюб келдиле,
Къайдан эсе да уллу тууарны.

Талай джерде къазанла асыб,
Хар нени да хазыр этдиле.
Тууралгъан этни, принч машокну
Терк огъуна алыб джетдиле.

Хант этилгеннге биз къарай эдик,
Ийнаналмайын кёргенибизге.
Насыб болуб, бу ашарыкъдан
Бирер кесекчик джетсе деб, бизге.

Къайдам, бизгеми алай кёрюндю,
Унамай эди плов бишерге.
Табылдыла бир кёб табакъла,
Кёкден джаууб тюшгенча джерге.

Бердиле бизге бирер табакъны,
Алай юлюшню кёрмеген эдик.

Пловгъача уллу магъана
Хорламгъа ол кюн бермеген эдик.

Ачдан тентирей айланганланы,
Сабийледен къартлагъа дери,
Кёблени сау къалдырды плов,
Мен кесим да аланы бири.

Джукъ къабсала Махмут бла Хут,
Бизни бла алайгъа джетиб,
Мен ишексизме, туура ма алай
Къалмаз эдиле ажымлы кетиб.

7

Эриген къуршча кюйдюре ичими,
Къыйынлыкъланы сарнау хапары
Къабырынга тамады, атам,
Сенде болгъанча терсликни бары.

Къаст этгенча къабырында да
Ёлтюрюрге энтда бир кере,
Нек салама ачы джарала,
Сен боллукъча хар неге төре?

Кёб зат тюрлениб, джангырыб, бюгюн
Атады джангы джашауну тангы.
Биягъы зорлукъ, артыкълыкъ сизге
Къабырда да бермейле тынгы.

Ызчы итлеча, мени төлюю
Ызындан да джюрюйле ала.
Дуниядан кетген кюнюбюзде да
Къатыбызда турлукъ болурла.

Ол заманланы джылау кюулери,
Энтда джылланы хорлаб келирле.
Афендини дууасы къатыш
Джамагъатлагъа кёб эшитилирле.

Бизле кетербиз, хар аллай тизгин
Учар дуниягъа къанатын кере.
Артыкълыкъгъа эм къатылыкъгъа,
Зорлукъгъа да ирият бере.

8

Джюрюшлерин тюрлендирмейин,
Кечеле, кюнле оздула бек кёб.
Анама дагъан бола башлады,
Эгечим да, энди аякъ тиреб.

Маджал бола бара эд джашау,
Уллу игиликле бермегенликге.
Джюрюй эдим мен да школгъа,
Китаб, тефтер кёрмегенликге.

Элли юйдеги тюшгенд бери,
Онбешиси къалды аланы.
Тиширыула къабыр да къазыб,
Тутхан да этдиле сал агъачланы.

Энди анала, ол джылладача,
Бузмай эдиле муслиман шартны
Замансыз уллу болгъан джашчыкъла
Эте эдиле хар аллай затны.

Къызынга да толду онбеш джыл,
Колхоз ишге башлады джюрюб.
Отча къыздыргъан кёкню тубюнде
Улуула тенгли мамукъ ёсдюрюб.

Мен да экинчи классха кёчдюм,
Анам, къууана, уллу болдунг, деб.
Бачхачыгъыбыз бар эди, анда
Кирдик топракъ юйчюкню сюеб.

Тюрленгенликге ол халда хар зат,
Эркинлик, тенглик джокъ эди бизге.

Комендантны кѳурч тырнакѳлары
Тура эдиле бизни юсюбюзде.

Андан сора да бар эди бир зат,
Кѳчгюнчюлени этиб тургѳан зар:
Кѳзауатха кетген джашладан
Не азчыкѳ да джокѳ эди хапар.

Ал джыллада хар ким да бирча,
Джашау татлыды, анга таралды.
Бираз эс джыя тебрегенлей а,
Аладан сора сѳз болмай кѳалды.

Кавказгѳа джазыб тургѳан болурла
Письмоларын хорламгѳа дери.
Кѳалай этмейле была бир мадар
Джуртха рахатлыкѳ келгенли бери.

Кѳанлы кѳзауат кимни аяды,
Джойгѳан эсе да барысын да джау,
Нек билдирмейле командирлери,
Аладан бири кѳалгѳан болур сау.

Атыбыз терсге чыкѳгѳаны хакѳды,
Аны ючюнмю этдиле сансыз?..
Была кибик джюз тюрлю сагѳыш
Сауланы да этген эд джансыз.

Кѳзауатда болгѳан бир киши
Хоншу районнга келген хапары,
Джай аязчыкѳча, джайылды элде,
Сагѳайдыла адамла бары.

Бирибиз барыб, бир тюбѳб келсек,
Деб дыгалас этдиле анга.
Комендантда эди да оноу,
Кишини иймед башха районнга.

Сора бизге да келди бир адам,
Не эсе да кѳалтырай кѳолу.

Бир аягы да джокъ эди аны,
Кёкюреги уа орденден толу.

Юй бийчеси, юч сабийи да
Къыркъ ючюнчю джылда огъунакъ
Къырылгъанларын билмей кёреем,
Бизге келген насыбсыз къонакъ.

Аджалны да хорлагъан адам,
Ол ачыууну кёлтюралмайын,
Къабырлада ойсураб бир кюн,
Джанын берди эс джыялмайын.

Юйдегисини тюз арасында
Эл бирден элтиб салды къабыргъа.
Комендантны да заманы болмай,
Арта келди соруу алыргъа.

Тартынган элле хапар айт, дерге,
Сарын этерча болуб хар неси.
Ёлюрюню ал кюнюнде ол
Чекген затларын айтды кеси.

...Къыркъ ючюнчю джыл ноябрь айда
Къанлы сермешле бара эдиле.
Къарачайны ёхтем джашлары
Джаудан дертлерин ала эдиле.

Не эсе да ма ол джашланы
Элтиб тебрейле тамадалагъа.
Соруудан сора ала айталла,
«Халкъынг кёчдю» — деб,
бир къауумлагъа.

Тюз къатларына бомба тюшгенден
Къаты тиеди ол зат алагъа.
Эс джыйгъынчыннга ашырадыла
Къазахстаннга эм Азиягъа.

Айлана барыб, бир-бир таулула,
Тюбеб къалалла адамларына.
Азаб джолда тюртюледиле
Не аланы къабырларына.

Аладан да табсыз болады
Солдатладан бир къауумлагъа:
Билмей къарачай джюлгъанын
Къайтыб келелле Кавказ таулагъа.

Бу джерлеге иелик этген
Тыш адамла, осмакълаб къарай,
Хошкедлилик этгенча тамам,
Калак итле бир-бирин талай.

Аямайын ууатхан элле
Къабырлада сыйлы ташланы.
Бандитле деб тутуб кетелле
Чыртда абзыраб къалгъан джашланы.

Командирлени бир къауумлары,
Кечюрюлгенден билдирмейин джукъ,
Толмаз мадар излей эдиле
Башындан келген ол хыны буйрукъ.

Алай бла иги кесек джаш,
Джауланы сюре алгъа баралла.
Уруш бошалыб къайтхынчы дери,
Халкъгъа джеттенни билмей туралла.

...Тыйылгъан суу ычхыннган кибик,
Тохтаб къалалмай сени къыйнадым.
Кеч, атам, сен кесинг сынагъан,
Керген затланы мен кёб чайнадым.

Къарамымда турады ол джарлы,
Кёз гинджилери сёнгерге джетиб.
Мыдах ауазын эшитгенча болуб,
Хапарны создум, анга эсим кетиб.

Аны хапары реквием болуб
Джайылган эди киши джеринде.
Аны согуб эшитдирдим сениге
Джюрегими тиеклеринде.

— Ёкюнмегенме мен ёмюрюмде,
Кесим билиб, бир терслик этиб. —
Деген эди ол кыйынлы джан,
Кесини юсюнден хапарга джетиб.

— Алай а кыстай тебретиле да,
Къзауат барган джерледен кеннге,
Мен сырт бурдум таулу халкыма,
Джуртну джауладан саклар ючюннге.

Мен Къарачайда джашаганлыкыга,
Къарачайлы деб терс джазылганма.
Дегениме мен ёкюнеме,
Таулу атыма тюз болмаганма...

Бир аягын Берлинде кююб,
Кёб джатады госпиталлада.
Юйдегисин излей джурюйдю
Эки джылны азаб джоллада.

Къоркъмайды ол комендантладан.
«Татарлы» эди, Уфа шахардан.
Къалын тубанда аджашыб къалыб,
Чыгълмаган адамча андан.

Кёб тюбейдиле кыйын джолунда
Аскер сафладан кысталганла.
Джашасала да ауда кюшлача,
Насыбдан умут юзмей турганла.

...Кюн джарыкча кирди ол хапар,
Бушуу кючлеген таулу юйлеге,
Аладан узакъ тайган умутла
Терк кыйтдыла хар бир тийреге.

Хар ким адамын сакълагъанлыкъгъа,
Алай насыбны киши кёрмеди.
Онбеш юйдеги къалгъан эдик да,
Аланы излеб киши келмеди.

9

Школдан келе кёрдюм узакъдан —
Арбазыбыз адамдан толуб.
Джыйыла элле къарачайлыла
Хар къуру да бир джарсыу болуб.

Эгечим бла анамы кёрдюм
Араларында ол адамланы.
Бир затла айта, кёзюу къучакълай
Тура эдиле хар ким аланы.

Сейирсиниб тохтаб тургъанлай,
Миллет саудан айланды меннге.
Ийнакъладыла. Къайсы эсе да:
«Ачылды, — деди, — тейри эшик сеннге».

Джукъ ангыламай, не этерге билмей
Симсиредим тюрлю болумда.
Эгечим келди мени къатыма,
Письмо бар эди аны къолунда.

Эшитилдиле джукъу арадача,
«Окъу, окъу!» — деген тауушла.
«Атангдан келгенд» — деди бир къатын,
Айтыла элле хаман алгъышла.

Сени письмонг байрам болгъанча,
Джарыгъан эди хар ким да элде.
Биринчи кере къууанч этдиле
Джашагъанлы бу киши джерде.

Къзауатха кетген джашладан
Сенден келген эд письмо биринчи.
Шорбатха келиб къоннганча тамам
Суу чыпчыкчыкъ — джаздан келечи.

Къабыр орнун былайда табхан,
Сакъат кишини айтханларына
Шагъат болуб, къууанч келтирди
Адамланы бютеу барына.

Джыйылгъанла селеше, мен да,
Письмону рахат окъургъа излеб,
Арлакъ кетиб, арыкъ джанында,
Тал терекчикге сыртымы тиреб,

Сюеле эдим, джазгъы каскала
Тохтаусуз согъа къыл къобузларын,
Къанатлыла да, меннге атагъанча,
Джырлай эдиле ариу джырларын.

Джангы чакъгъан кегет терекле,
Гюл джоппулагъа тамам да ушай,
Шоркъулдай эди арыкъда суучукъ,
Кюн таякъла да юсюнде ойнай.

Кек да бюгюн бир кексюл эди,
Къарылгъачла уча къойнунда.
Улакъчыгъым да къатыма келди,
Къонгураучугъу назик бойнунда.

Къайры къарасам — бир сейирлик зат,
Керюнеди беле эсими.
Хар не былай къалай тюрленди,
Таб, тюрленнгенча сездим кесими.

Къанат битсе, учуб кетерча,
Дженгил болуб саулай санларым,
Арбазыбызда адамланы да
Башха эди бюгюн халлары.

...Окъуйма мен хаман къайтарыб,
Керти да бу бизге келгенди.
Тюнене мен ёксюз сабий эм,
Ма, аталы болганма энди.

Ол кюн письмонгу этгенем азбар,
Турама энгда унутмагъанлай.
Тынгылачы, сени эсингде
Сакълана да болмаз ол алай.

«Мен термилген, багъалы адамла!
Тынч болмады джашаууну джолу.
Бу джазгъаным сизге джетерми,
Аны да мен билмейме толу.

Алада джашай болурла, дерча,
Талай элни эшитгенме да мен.
Рахмусуз джазыу джазыкъсынса уа,
Письмола иеме барына бирден.

Ала ахыргы джилтинлерилле
Джюрек отумда бюгюннге къалгъан.
Сизни табыб баралмасала,
Джууаб джазырын тилейме алгъан...»

... Письмо джазаргъа олтурду анам,
Ахыр къонакъны ашырыб къайтыб.
Эгечим бла мен да къатында
Кюреше эдик джюз затны айтыб.

«Хо», «хо» десе да, къошмады анам
Биз излеген затланы барын.
Биле болуред ол да, сенича,
Письмола джолда ачылгъанларын.

«Биз барыбыз да саубуз, эсенбиз,
Къыйналырча джокъду бюгюн зат.
Сеннге къайгъы эте эдик да,
Энди сеннге да биз болдукъ рахат...»

... Ючюбюз кёзюу сакълайбыз джолну,
Къараууллача сюелиб ёрге.
Бизни къатыш элибизден да
Не къарт, не джаш болады бирге.

Письмо сора бездиргенбиз да,
Почтальон да энд джаллаб кетед.
Къазауатны сакъатыд, къайдам,
Джюрегими кёлтюрмей этед.

Алай озду сау джыйырма кюн,
Умут бизни ташламай турду.
Джарыкъ ышарыб, бир затла айта,
Бир кюн ол киши бизге бурулду.

... Юч джылны биз сени сакъладыкъ,
Келирсе деб, табыб бир мадар.
Эки араны джабхан кёреем
Къарачайгъа сырт бургъан къадар.

Отуз письмо биз алдыкъ сенден,
Энтда сакъланыб туралла ала.
Бир-бирде алыб окъуйма, атам,
Къол ызынгы бетиме сала.

Ушайдыла ол письмоларынг
Джыламукъдан кебмей тургъаннга.
Таб, кесинг да ушагъанчаса
Аугъа тюшюб къалгъан асаланнга.

Артыкълыкъгъа тёзюб болалмай,
Джан солуу этиб кюрешгенча ол.
Мадарынг тамам тауусулгъунчу
Юйдегинге излегенсе джол.

Билмейми эдинг сен Сталиннге,
Бериягъа джазгъан письмола,
Джесирлерин джерге кёмерге
Излегенлерин къачан да ала.

Төртүбюз да, ма, сау-эсенбиз,
Ол насыбды, биз кьууанайыкь.
Кыйналма да, джюрегинги бас,
Кёбге чыдагъан азгъа чыдайыкь...».

Юч письмону да бирден джибере,
Ол сагъатда билмей эдик биз
Керек болмай кьаллыгъын сеннге,
Бизни алай кёл эттенибиз.

10

Асыры кёб буздум тынгынги,
Кеч, кесим да ангылагъанма.
Да, не этейим, бу тюбешиюню
Мен асыры кёб сакълагъанма.

Сау онюч джылны термилиб турдум
Джылыуунга бир кьысылыргъа.
Сени бетинге бетими салыб,
Кесим суюгенча бир ийнакъларгъа.

Сау отуз джылны излеб айландым,
Къабырынгы кёралсам деб мен.
Кючден табдым аллай бирге да
Бу джерледе къабырла кёбден.

Кеси джолум да дангыл болмады,
Бир альпинистча ёрледим ёрге.
Бир сокъур киби кьолуму узата,
Барыб тиреле керексиз джерге.

Халкыгъа салынган къара тамгъала,
Ол джыллада да бошалмай кетиб,
Имбашларымдан басхан джюк киби,
Мен джюрюдюм джаныма джетиб.

Кёб кыйынлыкъла салгъан фасыкъла
Кёмюлдюле энди обалагъа.
Бизге джакъгъан къазан къаралары
Кёчгендиле энди алагъа.

Ахлуларынг да къууанадыла,
Шукур эте бюгюнбюзге.
Болса да, энтда рахатлыкъ къайда,
Алай тынч тюлдю джашагъан бизге.

Къан ызла къала, озгъан джолубуз
Терен чауулла, къум тюзле, тикле.
Тынгысызча кёрюнедиле
Анда тизилген шейит ёлюкле.

Ауазлары да келгенча болад,
Мен сеземе, бизни излейле.
«Аман этиб турмагъыз былай,
Кыйналгъаныгъыз боллукъду, — дейле.

— Ангылайбыз, чыдаялмайсыз,
Чекгенигиз тамам бек татыб.
Бизни да мында болмайд тынгыбыз,
Сиз турсагъыз хаман да сытыб.

Таймай эшитилед бир назик таууш
Араларында ол ауазланы.
Мени атымы айтханнга ушайд,
Эгешчигимди, таныйма аны.

...Нек силкинди къабырынг, атам?
Ангыладым, джууаб да берме.
Билмегенинги унутуб айтдым,
Сени аяусуз этгенча кёрме.

...Кыйынлыкъдан тогъуз ёмюрча,
Созулуб бизге тогъуз джыл ётдю.
Энди бир кесек кёл табхан эдик,
Элли экинчиде исси джай джетди.

Гитчелей бери тюшген сабийле,
Сууда чабакъча, алай эдик биз.
Къонакъбай болгъан къазахны джерин
Ата джуртха санай эдик биз.

Уллайгъанла кёб кёрселе да
Тюшлеринде Кавказ тауланы,
Бу киши джерле болгъан эдиле
Энди экинчи джуртлары аланы.

Кёб инджилгенек дагъан табылмай,
Узакъгъа тюшюб джууукъла, тенгле.
Энди узбекле бир къауумуну
Орнун тутуб да тебреген элле.

Тюрмедеча джашагъанлада
Болмагъанды насыб ёмюрде.
Алай а энди къарачай тойла
Бола эдиле бир-бирде элде.

Джашауубуз атлай эд алгъа
Кюнден кюннге къарыу-кюч ала.
Иги умутла, иги муратла
Джюрекледе уяла сала.

Арт кюнледе уа аланы бары
Бизни арбаздан ёнгелегенча,
Битиб баргъан юйюбюз джарылыб,
Эки джанына тёнгерегенча.

Сени ахыр письмонгу алыб,
Ийгенли бери джууабла анга,
Джарыкъ дуниябыз мутхузча болуб,
Биз джукъусуз чыгъа эк тангнга.

Къайгъы бла сагъыш бирлешиб,
Темир тырناкъла ёсдюрюб, бизни
Къатыдан къаты къыса эдиле,
Чюй къычхач кибик, джюрегибизни.

Ары дери да биз чекген эдик
Къыйынлыкъ, зорлукъ къалмайын барын,
Билмей эдик ма аланы да
Унутдурлукъ зат келе тургъанын.

11

Мамукъ бачхала, бек къызгъан хауа,
Кюн таякъладан джилтинле джаууад.
Джаш терекчикни элия ургъанча,
Эгешчигим да бачхада аууад.

Келечиле келлик эдиле
Аны тилерге ингирде ол кюн.
Анам хантла эте тургъанлай
Алыб келдиле аны ёлюгюн.

Юйбюзню ичин къарангы басды,
Ёмюрлюкге кюн тутулгъанча.
Насыбсыз анам тёшекге тюшдю,
Джашау ёзеги къуруб къалгъанча.

Аны кюлгени, джыры эшитилмей,
Мен да болдум юйден илгиздик.
Чёрчек сабийле терекге миниб,
Уясын чачхан къанталы кибик.

Хоншу, тийре къоймай эдиле
Бу бушууда анамы кесин.
Аллах, адам дей, хар ким бир затха
Ойлашдыра, бёле эд эсин.

Айта эди хар ким хапарын,
Билмегенча анам аланы.
Джокъ эд аланы араларында
«Ашырмагъан» талай баланы.

Алай озду бизни джайыбыз,
Къач да кетди, къыш болду къонакъ.
Анам да минди аякъ юсюне,
Кёрюне элле кёзлери къургъакъ.

Ким биледи, джылар къарыуу
Къалмайынмы кебдиле алай.
Огъесе аны джыламуқълары
Бошалыбмы къалдыла чыкъмай.

Хариб эгечим бир такъыйкъаны
Кетмей турса да мени эсимден,
Джарлы анамы къозгъамайым деб,
Сёлешмей эдим аны юсюнден.

Аяй эди анам да мени,
Ичинде джана турса да ёртен.
Унутханча къызын энди ол,
Сагъынмай эди юйде болуб мен.

Къуру сен эдинг ушакъгъа тамал,
Аны орнун тутарыкъча таб.
Хар ыйыкъ сайын письмо джазсакъ да,
Келмей эди бирине джууаб.

...Март айны бири, къаты сууукъла,
Джер къалтырай къарны тюбюнде,
Школдан юйге ашыгъыб джетдим,
Этиучюмча энди хар кюнде.

Сенден письмо келген болурму
Деген умут эд, юйге чабдыргъан.
Иймей энг письмо, элчиледен да
Энди аз эди меннге эс табдыргъан.

Орундугъунда олтуруб анам,
Джерге къарай эд бюгюн кёргенча.
Эки джанында хоншу къатынла,
Джылай эдиле биреу ёлгенча.

Аланы кѣрюб мен да джыладым,
Къыйылдыла санларым бирден.
Тюнене хапар джайылгъан эди,
Сталин къаты ауруйду деген.

Ауур ахсыныб бир хоншу къатын,
Ёрге туруб, къатыма келди.
Сора анамча кесине къысыб,
— Эс ташалама, джигит бол! — деди.—

Джазыуну киши хорлаялмайды,
Атанг да кетди ахыр джолуна,
Алалмады сенден да тансыкъ, —
Деб, бир письмону берди къолума.

Письмосу да келди эсе аны,
Не ахыр джолну айталла меннге?
Къоялмадым дженгил ангылаб,
Эсим кетиб эди Сталиннге.

Конвертине сынаб къарадым,
Сеникича тюл эди хаты.
Джазылыб эди аны тюбюнде
Башха адамны тукъуму, аты.

Кеч, атам, мени, ол кѣзюучюкде
Бек ачымадым, сен ауушдунг, деб.
Сау эди алкъын улуу Сталин,
Кѣл басаргъа ол болду себеб.

12

Къыйын болумгъа тюшген сабийле,
Уллайгъан эдик кѣзюуге джетмей.
Ангыбыз а къалгъан кѣреем,
Сабий ангыны чегинден ётмей.

Оза барады тынгысыз заман,
Биз да кёб биле, кёб затны таный.
Алай бир да танг аласыны
Мутхуз кёзююу барады джарый.

Ма, энди уа кюнорта заман,
Ачыкъ кёрюнед меннге тегерек.
Элли джылны тик ёрге бардым,
Арыгъанча тебеди джюрек.

Болмаса да мени хапарым
Джашау ауушну аргъы джанындан,
Келген ызымда хар атламымы,
Таныгъанчама мен къараб мындан.

Алай болса да джити къарамым,
Эсими да тутуб нёгерге,
Ызым бла бара-барад да,
Тиреледи къарангы джерге.

Андан ары кёралмайды джукъ,
Джер оюлгъаннга джетген кирик джол.
Мен ангылайма, дыгалас этиб,
Сабийлигими излегенин ол.

Джити къарай, кёзлерим арыб,
Танылад къарам бек зар болгъаны.
Къаст этгенча кюрешгенликге,
Къалай да болсун табмайды аны.

Ким биледи, Кавказда огъунакъ
Къазауат чарс джүтубму къойду,
Не да кёчюрген сагъатларында
Ол джалдатладан бирими сойду.

Азия бла Къазахстанда
Адам табылмай сын таш салыргъа,
Лобанла этген тебечиклеча,
Бир кёбдюле сабий къабырла.

Аныкыды деб, киши айталмаз,
Хар тюбегеннге барсанг да соруб.
Ол кябырланы бирини ичинде
Джата эсе уа джоппучукъ болуб.

Сабий оюнчакъ излей эсе уа,
Ол кяст этиб джерни юсюнде.
Уяныргъа суймейми турад,
Велосипедге миниб тюшюнде.

Мен сагъыш эте, кярамым алай
Ол кярангыгъа кятханлай турду.
Бир заманда, джулдуз учуб,
Кёк джарыгъанча, бир джарыкъ уруду.

Огъай, джангылдым, джулдуз тюлдю,
Тейри эшик кенгнге ачылды.
Къурч бетджанда бегиген зорлукъ,
Къум тебеча, алай чачылды.

Кярачайны кюуанч байрамын
Меннге ачыкъ кёргюзед аууш,
Кюулагъыма келеди джарыкъ
Халкъны тоюндан кюбуз, харс таууш.

Ол, эркинликни джарыкъ джырыча,
Джайыла барад чексиз аламгъа.
Экинчи кере тууду деб халкъым,
Билдиреди хар бир адамгъа.

Ма, ашыгъады туугъан джуртуна,
Ашыкыгъанча Кюбан тенгизге.
Поезд тохтаса, хар къалайда да,
Туз дам бла тюбейле бизге.

Сакъламайды энди киши да,
Джокъду энди эшикде кирит.
Тюзлюгюбюз болгъанды ачыкъ,
Бизге бурун урмайды хар ит.

Вагонладан кьотарылды халкъ,
Ал эшалон джериме джетиб.
Бери термилген джылы келгенле,
Джылайдыла джерни ба этиб.

Башха джуртлада туугъан сабийле,
Кёчгенле да кьоюнда мындан,
Минги Таугъа эслери кетиб,
Къарамларын алалмай андан.

Этиледиле къарачай тойла,
Къартла тепсеб башлайла алгъа.
Ариу джасалгъан машинала да,
Узаймайын чыгъалла джолгъа.

Халкъ биледи, джер тебренигенча,
Эле, шахарла чачылгъанларын.
Тимурну аскери энгда келгенча,
Къолгъа илинир джукъ къалмагъанын.

Алай болса да таула, чегетле,
Дарман гарала — таулуну джаны.
Танылады хар кимни бирча,
Ол къанат бериб учундургъаны.

Халкъ ишексизди, хар не тюзелир,
Нартланы джурту барыр деб чагъа,
Къобан бла Теберди суу да
Эжиу этерле кьууанч джырлагъа.

Мындан алда, джума ингирде,
Хоншубуз къарт дуниядан кетди.
Къабырладан келе тургъанлай,
Джашы мени ызымдан джетди.

Бетин джууб бара эд аны
Кёзлеринден акъгъан джыламукъ.
«Ол саулукъда бёгек эдим мен,
Къулагъыма кирмей эд бир джукъ» —

Деди да, джаш ауур ахсынды.
Атасын а джазыкъсына эл.
Он джылдан бери орунда эди,
Къыйын ауруудан болуб ол бечел.

«Насыблыса — сау элли джылны
Атанг бла тюбединг тангнга,
Сен алай этсенг, меничала уа
Къалай этсинле?» — дедим мен анга.

Ата ышыкъда джашагъанны къой,
Кёбле къалгъанла тансыкъ алмайын.
Не аталарын танымагъанла
Къалай джашайла шашыб къалмайын.

Керти да алайд, бир-бирде таш да,
Джарыллыкъ джерде чыдамы джетмей,
Къайдам, Аллахмы береди тёзюм,
Чыдайды адам, тайышыб кетмей.

Мен бекден бек сынайма аны,
Баш насыбым кенге къалгъанча.
Джюрек джарымайд, ата джылыуу
Хар атламымда керек болгъанча.

Анга магъана бермейле, дейле,
Ата кёзюне къарамагъанла.
Мен ишексизме, айталла алай
Ёксюзлюкню сынамагъанла.

Мен кесим да атама энди,
Сабийлеге тилейме тилек.
Билеме, сюед ата баланы,
Бала атаны суюгенден да бек.

Бала излейди ата джылыуну,
Ата излейди аны джюз кьатха.
Сынамай кетдинг сабий насыбны,
Артыкь бушуу этеме ол затха.

Биз чекмеген да не кьалды болур,
Кёб атды джашауну мутхуз танггы.
Кьазауат бла кёчгюнчюлюкню
Азабы энтда бермейди тынгы.

Аланы уулары джетген джарлыла
Бир-бири ызындан баралла кетиб.
Хазна джокьду ол адамладан
Ауушхан да кьартлыкьгьа джетиб.

Анам да кетди кёлю джарымай,
Эркин солумай кёкюрек кериб.
Энди джатады сен асырагьан
Кьарт атамы кьатында, хариб.

Сен кьыргьыз джуртда, анам Кавказда,
Эгечими алды кьазах джер.
Энди кесим да билмейме, атам,
Мени кьабырым кьалайгьа тюшер?

Рахмусуз джазыу кьабырлада да
Айырды, атам, бир-бирибизден.
Ючюгюзге да джаным бёлюнюб,
Осиятымы эталмайма мен.

Биринг мырдыда, биринг да тауда,
Биринг да тюшдюнг улуу кьум тюзге.
Не аманлыкь этген эдик биз
Джазыуну дерти нек болду бизге?

Бир чурум бла башха джерлеге
Тюшселе да ёлюкле мында,
Бир-бирлерин табалла, дейле,
Джууукьланы джанлары анда.

Афенди алай айтса да, ара
Асыры узакъ, ийнанмакълыкъ аз.
Аллах кечсин, къыямат кюнде да,
Ол бирге джыйыб къояллыкъ болмаз.

14

Бизни юйдеги чекген затланы
Былай тюшюре келсем эсеме,
Хаман эзилиб нек тураса сен,
Деген кюнлерим болад кесиме.

Озгъан джашауну тинтсем бир-бирде,
Башхалагъа джетгеннге къараб,
Атам, бизни огъурсуз джазыу
Турмагъанчады хаман да мараб.

Эсге тюшюрсем, кѳб юйдегини
Бизни бла тау джуртдан кетген,
Кѳрюнмейди бир адамы да
Ма бюгюннге сау-эсен джетген.

Энтда бизде минглеб адамла,
Кюрешселе да къаст этгенбиз, деб.
Мында ёлген джууукъну, тенгни,
Къабырларын табмайла излеб.

Мен а табдым джатхан джеринги,
Къоратсам да излеуге кѳб джол.
Башхала бла тенглешдирсем а,
Меннге кѳрюнед насыб кибик ол.

Тюб болмады сени юйдегинг,
Ол да насыбды сагъыш этгеннге.
Юйрейди энди сени юйюрюнг,
Туудукъларынг да ёсюб джетгенле.

Сен да атылыб къалмазса энди,
Мен келалмасам, келирле ала.
Мен айтханча ачы болмазла,
Ала сеннге айтхан хапарла.

Джукъла энди, атам, сен рахат,
Джетеди бизге айырылыр чакъ.
Къабырынга себерге, атам,
Келтиргенме джуртунгдан топракъ.

Ол топуракъ къызгъан кюнледе
Минги Таудан аяз урдурсун
Къыш сууукълада, джаз замандача,
Джашил назланы хауасын бурсун.

Туугъан джуртунгу гокка ханслары
Кёзню алдай, ёселе джайда,
Урлукълары бард топракъда,
Чагъарла энди ала былайда.

Топракъчыкъ да алайым, атам,
Къабырынгдан, мен шежде этиб.
Анам харибни джатхан джерине
Аны джартысын себерме, элтиб.

Джартысын а сакъларма, атам,
Сууугъунчу джюрекни къаны.
Керти дуниягъа кетген кюнюмде
Къабырыма себерле аны.

...Джамагъатны къабырларына
Джууукъ келген, не ары кирген
Борчлуду ол дууа этерге
Къабырланы барына бирден.

Ол борчуму толтуралмадым,
Болумум джетмед алай этерге.
Сакълай эсенг да, мен тебрегенме
Энтда дууа этмей кетерге.

Халкъны джауна саналыб турду
Озгъан джыллада бизни динибиз.
Мен дууа окъуй билмейме, атам,
Аллай бир кемди бизни тинибиз.

Сыйлы затланы харам этдик да,
Ит иесин танымай къалды.
Хар атламда бир абындыра,
Джашау да халкъдан дертин кѣб алды.

Алайды да, ма бюгюн кюнде
Керти дунягъа тюшгенледен бек,
Сыйлы Къуранда айтылгъан затла
Болуб туралла саулагъа керек.

Алай а энди келлик тѣлюле
Игиликледен къуру къалмазла.
Ангылау бла, тин джаны бла
Туура бизнича мискин болмазла.

...Урамыды къабыргъа джарыкъ?
Джабмагъан эсе Аллах алайын.
Ызымдан да бир къара, атам,
Джолум узакъды, кете барайым.

Мен тилейме сыйлы Аллахдан,
Афенди айтхан керти болсун, деб.
Бир-бирибизден тансыкъ алырбыз,
Къыямат кюн тыйгъычсыз тюбеб.

1980 – 1991 дж.

КЕЧТОРЮЛТЕНЛЕ

ТИШИРЫУЛАГЪА ПИСЬМО

Эсингде болур, игит да эсингде,
Эшик артындан къараем сеннге.
Юйню ичинде ары — бери бара,
Ачы сёзлени айта энг меннге.

Ичиб, айланыб юйге джыйылмай,
Къыйнагъанынг болду, дей эдинг.
Сюйгенингча эт, мени уа джашау
Джангы, тюз джолгъа салды, дей эдинг.

Мен суйгенликге, сен суймегенсе,
Мени ангыларгъа излемей джашаб.
Мен а иеси кючлю чабдырыб,
Юсю акъ кёмюк бир атха ушаб...

Сен билмегенсе, мени шайтан джел
Тёгерек буруб, онгсуз этгенин.
Бек къыйналгъанма тюзеталмайын
Джазыу бизни къайры элтгенин.

Чарсдан адамны кёралмай эдик,
Эслей энг аз-аз уллу затланы.
Тенгиз чайкъалса, гитче кемени
Кёзюнге кёргюз, сен халын аны.

Бизни джерибиз ол кеме эди,
Биреу а рульну алды къолуна.
Къоркъмайын бурду эркинлик ючюн,
Джелни, толкъунну эм къалынына.

Ол чайкъалыуда къайсы бирибиз,
Кёлю булгъаныб, джыгъылмай къалды?
Бек аз эдиле алай чыдарыкъ,
Сынамлылада къарыу табылды.

Сора мен да, ол къатышханда
Къайгъыны аслам боллугъун билиб,
Адам къусханны кёрмезге суююб,
Бугъундум кемсиз тереннге кириб.

Букъгъан джерим а орус кабак эд,
Мен да узалдым анда стаканнга.
Излеб башладым бу джашаууму,
Ичгиден куююб, юзюб къояргъа.

Суюгеним, кесин аямагъан джан
Сени аямаз, кёб къыйнагъанма,
Кече аджашхан адамча болуб,
Джолуму табмай кёб айланганма.

Сен а билмединг, мени шайтан джел
Чарсда бургъанын, онгсуз этгенин.
Бек къыйналгъанма ангылаялмай
Джазыу бизни къайры элтгенин.

Оздула джылла, джашлыкъ да кетди,
Башха кёз бла къарайма дуниягъа.
Махтау береме, алгъыш этеме,
Ол къатышханда рульну алгъаннга.

Эсима тюшед арыгъан халынг,
Бюгюн а сяннге башхад джюрегим.
Къаллай эдим мен, къалай болгъанма?
Сен иги сынаб къарачы, тенгим.

Къууанама мен къалабалыкъда,
Эселемей джардан кетмегениме.
Энди огъурлу совет джуртума
Къуллукъ этерге кемсиз сюеме.

Алгын болса уа энди акъылым,
Бир терс сёз айтмай турурем сеннге.
Тюзлюк ючюн мен артха къачмай,
Кирирге хазырма суугъа, ёртеннге.

Иги эринг бла джашаб тураса,
Алгынча тюлсе, кеч... Мен билеме,
Не суймеклигим, не кесим сеннге
Чырт керек тюлбюз, ачыкъ кёреме.

Да, джаша алай, джангы джашауда
Энтда насыбны уллусун излей,
Салам иеди таза джюрекден
Сени унутмагъан Есенин Сергей.

РУБАИЛЕ

* * *

Ёлеме деб, чырт къркъмайма, анга ийнан,
Мен джашаудан чекген азаб кыйынд андан.
Бергенди да джанны меннге Аллахым хаух,
Аны ызына кыйтарлыкъма джетсе заман.

* * *

Бу джашаудан бир шапагъат кърмейин биз,
Кыйынлыкъда озадыла кюнлерибиз.
Мындан ары тууарыкъла бу затланы
Билсегиз сиз, бу дунягъа келмезегиз.

* * *

Кърмесек да мындан къараб тамбланы,
Кыйнаб турад сагъышлары хаман аны.
Биз билмейбиз, сакълай эсе адд палах,
Хайырландыр озуб баргъан такыйкъаны.

* * *

Керемисе, сен бу джазыкъ адамланы?
Джашау къалай тентиретгенди аланы.

Бу дунягъа туугъанларын эсгергинчи,
Джетиб къалад андан кетер заманлары.

* * *

Бу джашауну чархы теблеб факъыр халкъны,
Адамлагъа сынадады кёб азабны.
Асырайды ёмюрлюкге джер тюрбюнде
Мингле бла къаракъашны, суу-суратны.

* * *

Сен къайгъысын этме, тенгим, тамбланы,
Къууан бюгюн тебгенине джюрек къаны.
Биз бюрсюкюн, сёзсюз къууб джетерикбиз,
Кетгенлени бизден алгъа кёб джылланы.

* * *

Кёб айландым мен дуняны кёреме деб,
Тыйгъычланы, къайгъыланы хорладым кёб.
Да не келсин, не кюрешиб табалмадым
Джут ёлюмню аллын тыярча бир себеб.

* * *

Джашлыкъ китаб, сени окъудум бёлмегенлей,
Ал бетинги ачханма деб билмегенлей.
Булбул джашлыкъ, дженгил джетди кетер
КюьюнГ,
Джангы чакъгъан гокка ханслы джерле излей.

* * *

Мен чагъырны ичмейме деб, этмейме ант,
Алай а бош урушаса, сен, джамагъат.

Терслик бары ичкиликден чыкъса къуру,
Эшитмез эдик сандыракъдан хаталы зат.

* * *

Дунияны тутуругъу инсан юзюкдю,
Адамлалла ёмюрню ёхтем джашлары.
Джашау бурулуб баргъан алтын джюзюкдю,
Биз а аны юсюндеги джаухар ташлары.

* * *

* * *

* * *

* * *

Муса ДЖАЛИЛЬ

ДЖАЛДАТХА

Джалдат, бюгюн мен джесиринг эсем да,
Чыртда тобукъ бюкмем сени аллында.
Ёретинлей джан берирме, не аз да
Мени къоркъуталмаз балтанг къолунгда.

Алай а мен бек кыйналама бюгюн,
Минг орнуна сизден джюзню джойдум деб.
Тобукъланыб джалынама аны ючюн,
Уллу Ата джуртдан кечмеклик тилеб.

МЕНИ ДЖЫРЛАРЫМ

Джырла, сизни джюрегимде джаратханем,
Ата джуртха къайтыб ёсюб джашнарыкъсыз.
Эркинлик да, кюч, къарыу да берилгенди,
Кёб джылланы джер юсюнде джашарыкъсыз.

Джюрегими джыламукъча таза, исси
Сезимлерин барын бердим сизге ышаныб.
Сиз ёлсегиз, мени атым унутулур,
Мен джашарма джашасагъыз толкъунланыб.

Джырларымда от джандырыб, толтургъанма
Джюрегими эм халкъымы буйрукъларын.
Джырлада от джылытханды шохубузну,
Джауланы уа кюйдюргенди, тыйгъанд аллын.

Ууакъ кѳууанч, тынч табылгъан насыбланы
Излемейин, эрши кѳрѳюб мен тургъанма.
Кѳрешгенме талпыу ючюн, тюзлюк ючюн,
Ала бла джырларыма джан салгъанма.

Тохтагъынчы тамырлада ургъан къаным,
Тюз боллукъма ол антыма, муратыма.
Джырларымы Ата джуртха атай эдим,
Энди джанымы береме мен джуртума.

Джырлагъанма кѳууаныб джаз келгенине,
Джырлагъанма къанлы урушха кире барыб.
Ма джазама энди ахыр джырымы да,
Джалдат да ма, сюеледи балта алыб.

Эркинликге мени юретген ѳхтем джырла,
Кѳрешчича ѳл дейдиле, джетсе заман.
Джашауум джырча эди, ѳлгеним да
Кѳрешге чакъыргъан джырча болур тамам.

УЛЛУ ДЖЕРГЕ ИЙИЛГЕН
ПИСЬМОЛАДАН

Белге дери кьаргъа батыб турад шахар,
Бир кьауумла чардакълада джашайдыла.
Орамла да аджал бир кьат ёшюн ургъан,
Ал тизгинде окоплагъа ушайдыла.

Сирелелле вокзаллада кёб вагонла,
Бугьаланы кычыргъаны эшитилмейди.
Бу шахардан уллу джерге баргъан джолда
Семофор да кьолун ёрге кёлтюрмейди.

Адамны джаягъында джыламукуьча,
Тёнгерейди ай энгишге мийик кёкде.
Окъла тийиб, сокъур болгъан адамлача,
Мияласыз кьалгъан юйле тегерекде.

Ёнге уа сиз бизни шахар хорланды деб,
Эшитсегиз да, ийнанмагъыз чыртда анга.
Ёмюрде да тобукъланмаз Ленинград,
Ышанады чыгъарына джарыкъ тангегга.

Биз билебиз, ант этмеклик тынч зат тюлдю.
Алай а джау орамлада кёрюннген кюн,
Акъ кьумачдан кёлеклени джыртарыкъбыз,
Байракъгъа тюл, джараланы байлар ючюн.

ФЕВРАЛЬ

Кемсиз узун кёрюнгенди бизге бу кыш,
Заман озад ашыкмайын бек акырын.
Кече болса, энди адамла билмейдиле,
Эртденбла кыйсысы сау уянырын.

Танг атса да, чарс басады төгереки,
Боран улуб чырт кезюнгю ачалмайса.
Ётмек ючюн кезюуге тизилгенле,
Тюненеден аз болганын ангылайса.

Тамам ачдан джюрекледен кюркьюу кетгенд,
Тынкылары кьюруйд ачдан адамланы.
Кюнден-кюннге кенгертгенлей барадыла,
Пискар атлы джерде кярнаш кябырланы.

Келиб тюшген хар тоб-окъ да ёлтюрмейди,
Деген айтыу джюрюгенди бизни халкъда.
Бюгюнлюкде ышандады Ленинград,
Кюярыкъ тюлд ачитмайын кыйсы окъ да.

Башхасын кюй, Нева суугъа бомба тюшсе,
Кыйналабыз бир джарагъа санаб аны.
Биягъында тоб осколка бир аягъын
Чорт юзгенди паркыбызда таш асланны.

Ол тынгылайд, юйле да шум болгандыла.
Биз алгынча кюрешибиз джашар ючюн.
Кюргъашындан джангур джаугъан кезюуледе,
Шашыб кълмай, эсибизни сакълар ючюн.
Кюнлерибиз даж-даж эте, озадыла,
Кыш сууукъда кергюзеди бизге кючюн.

ЛЕНИНГРАДНЫ ТИШИРУУЛАРЫ

Боран улуйд, бёрю кибик, төгерекеде,
Кенге кълыб ала джашау тенглеринден.
Ажымлы ёлген сабийлерин кябырлагъа,
Элтедиле боран кире дженглеринден.

Кюле, ышара юйге келген эрлерин да,
Джукъласала, тюшлеринде кёредиле.
Эртденбла письмо орнуна почтальонла,
«Ёлгенле» деб къара къагъыт бередиле.

Бир къауумла джукъларгъа да, ашаргъа да,
Джашаргъа да излемейин турадыла.
Тиширыула, ма бюгюн да бел къатдырыб,
Къан тёгюлген джерле таба барадыла.

Къургъакъсыгъан эринлерин къаты къысыб,
Джумдурукъла этгендиле къолчукъларын.
Кёкюреклеге крест сурат салынганча,
Такъгъандыла пулеметну ленталарын.

25 ДЖЫЛДАН СОРА

Блокада кюнледе биз билмей къалдыкъ,
Сабийликни къалай озуб кетгенин да.
Чек бармеди экисини арасында?
Биз сезмедик джашлыкъ къалай джетгенин да.

Къыркъ ючюнчю джылда алдыкъ медалланы,
Эки джылдан берген элле паспортланы.
Алай болду деб, ёкюннген адам джокъду,
Неси барды ёкюнюрча бюгюн аны.

Да, алай а, уллу болуб замансызлай,
Мындан ары ёсер мадар болмагъаны,
Ол хаман да джюреклерин къыйнаб турад,
Кече, кюн да джылы келген адамланы.

ТЕНГИМЕ

Элни бузугъу төгерегимде,
Кюнню нюрю юсюме тиймей,
Джата эдиле кёкюркгимде,
Джаухар сёзлерим чыгъаргъа суймей.

Келиб кьолунгу узатханында,
Мен дунягъа джангыдан туудум.
Улуу муратла джаратылдыла,
Къайгъыланы узакъгъа кьуудум.

Энди уа бирге чыгъабыз джолгъа,
Джашауубузгъа оноула эте.
Тохтамайын барырбыз алгъа,
Тенгликни да кючлю бегите.

* * *

Ачы ауруудан кыйналгъанынг,
Мени эсиме тюшгенди бюгюн.
Тенгим, сен ахсынган сайын
Джюрек тамырым чанча эд ол кюн.

Алай а экибиз бирге эдик да,
Ол сагъатда иги эд кёлюм.
Энди уа, ма, барама джолда,
Джангызма, сени элтгенди ёлюм.

Къарны кьууб ойнайды боран,
Джолумда турад чегет къаралыб.

Джукъ кѳрмейме джюрек кѳууаныр,
Ичинги кимге тѳкюн, таралыб.

Ауур сагъышла басыб юсюмю,
Къарангы кечеге ушайды кюнюм.
Къайгъыла алыб эсими саулай,
Тюшден башха кѳрюнмейд тюнюм.

* * *

Халкъ джукълайды татлы джукъуда,
Тѳгерекде уюгъанд тынчылыкъ.
Кесим джангыз олтурама мен,
Столумда джанад чыракъчыкъ.

Терезеден къарангы аулакъгъа,
Кѳз джетдирсем болма мыдах.
Къоркъама мен къарангылыкъдан,
Андан да келиб къалыр деб, палах.

АТА ДЖУРТУМ

Джазгъанларын — кесек хазнасын
Къоюб, ёлюр насыбсыз джашынг.
Эркин солумай озду ёмюрюм,
Ата джуртум, мыдахды джырчынг.

Сабийлигим къайгъыда кетди,
Джашлыгъым а — чыкъмай кюрешден.
Къарангы кече кюн жарыкъ излеб,
Башымы ёрге кёлтюрмей ишден.

Мен тюбемеген не тыйгъыч къалды?
Чыгъаналы джашау джолумда.
Джуртум, халкъ бла биргеед къаным,
Бу аз саугъамы сен ал къолунга.

Сатмагъанма назму, алай а,
Темир бугъоу тюшюб аякъгъа,
Зыбыр сёзле да чыкъгъан болурла,
Себеб излей бир джарылыкъгъа.

Бюгюн джокъдула хар атламымда,
Тюбеб туруучу мени тенглерим.
Бир къауумла сырт бургъандыла,
Бир-бирлени уа чиркитдим кесим.

Кёбле кетдиле дунияны къоюб,
Кими сынайды джашаууну азабын.
Мен а къалгъанма эмен дюкгюшчю,
Залим заманны сынай тузагъын.

ДОБРОЛЮБОВНУ ЭСГЕРИУ

Хаман кьолунгдан келеед сени,
Джюрекни акъылгъа тутмакъ этерге.
Юретдинг бизни джан — кьан аямай,
Бу джарлы халкъгъа насыб излерге.

Джашауда алдауукъ кьууанчладан,
Кесинги тыйыб, озду ёмюрюнг.
Таза кьанлы джюрегинг бла,
Не орнуна да джуртунгу сюйдюнг.

Сен билиминги, кючюнгю бериб
Джангы джашаугъа чакъырдынг аны.
Сюйгенингеча анга берирге,
Кёлюнге ёсдюре гокка хансланы.

Не келсин, джолунг узакъ болмады,
Кьолунгдан эртде тюшдю кьаламынг.
Къарангы кече чыракъча джаныб,
Джуддуз учханча, кьысха джукъландынг.

Озарла джылла, таб, ёмюрле да,
Атынг джашар халкъны эсинде.
Джыла, Ата джурт, кьууаннган да эт,
Сен джашагъанлы джерни юсюнде,

Аллай джашынг болмагъанд сени,
Деб аны айтад саулай джамагъат.
Джашау тохтар эд, быллай адамла,
Сан-сан бермесе ана табигъат.

Абай КУНАНБАЕВ

---

* * *

Юсюме тиймегенлей бир кюн джарыкъ,
Былай ёлюб кетерик мен да хариб.
Сен кесинги къайгъынгы унутуренг,
Мени кюйген джюрегими кёрсенг джарыб.

* * *

Сабий, сеннге табылгъанды бир тар бешик,
Бизни джолда ачылмазлыкъ темир эшик.
Сыйынмазса, сен да ёссенг бу дунягъа,
Андан къачыб, излериксе кирир тешик.

* * *

Бу дуняда барды насыб эм къууанч
Деген сёзге, сыйлы тенгим, къарама.
Мен джашауда къайгъы, бушуу болмаса,
Чырт аллай зат эслемейин барама.

* * *

Ай бла кюн бирге чыгъыб, нюр төкселе,
Джылыу, джарыкъ урлукъ болмаз мени юсюме.
Сен табарса менден иги, ишексизме,
Сеничаны табалмазма мен кесиме.

Суймекликни къачын эсде тутмасанг да,
Мени къыйналгъанымы сан этмесенг да,
Атынг джашар джюрегими теренинде,
Сеннге тюеб, муратыма джетмесем да.

КЪАРТ МУРАТ

Закон кѐб джерде джазылады,
Хар ким да бой салады анга.
Тургъанлыкъгъа басмагъа тюшмей,
Халкъ адетни да санайма законнга.

Ма. бюгюн да туугъан элиме
Ашыкъгъандан тири атлайма.
Кемсиз тансыкъ бола тургъанлай,
Ата юйюме джетмей тохтайма.

Къыйыр сюремде бир межам барды,
Джарны къатында сюелиб турад.
Шоркъулдаб келген Зеленчук суудан
Бетиме салкъын аязчыкъ урад.

Ма бу юйге киреме таукел,
Кишиден да эркинлик сормай.
Ачыкъдыла анда эшикле,
Ким да кирсин бир да тартынмай.

Кесим бу юйде туумагъанма,
Джашлыгъым да озмагъанд мында.
Бизни тукъумну эм къарт адамы,
Сыйлы Мурат джашайды анда.

Мен эс билгенли, аны оноуу
Джетмейин, иш тынмайд элимде.
Не узакъда болсакъ да андан,
Бизни тутады ол джюрегинде.

Къайсыбыз ючюн да джууаблыды,
Барыбыз акъыл сорабыз къартдан.
Хапар билдириб турабыз хаман
Биз ишибизден, джашауубуздан.

Къайда айландым, нени баджардым,
Мен джашырмайын айтайым къартха.
Бир оноу да сорургъа керек,
Эсин бёлюр ол хар бир затха.

Мени атламымы тюзге санаса,
Разы болгъанын ачыкъ билдирир.
Халатым, къайдам, терслигим болса,
Тукъумну атындан кесгин сёлешир.

— Огъай, терссе, алай боламыд,
Дженгил джыймасанг, къарнаш, эсинги.
Бизденсе деб айталлыкъ тюлме,
Башха тукъумгъа джаздыр кесинги.

Осал чыкъмагъанд бизни тукъумдан,
Налат берирле сени кёргенле.
Халал ишибиз, адебибиз ючюн
Адамла бизни махтаб келгенле...

Былай сёлени Муратдан эшитген,
Экинчи уа этмез терс атлам.
Барыбызгъа бирча къайгъырад
Тукъум уллусу, джууаблы адам.

ДЖЫРЛАРЫМ

Сабийге кьоркыгъанча,
Кьоркъама джырлагъа,
Сабийге къарагъанча
Къарайма алагъа.
Юйюмден чыгъа
Тебреселе, мен
Уялтмагъыз деб,
Аманат салама.

Сабийни суюгенча,
Сюеме джырларымы,
Сабийни сакълагъанча,
Сакълайма хар кьуру.
Джаздача келбетли,
Къачдача берекетли,
Болугъуз, дейме,
Таша эм туру.

Сиз кёб джерлеге
Барырсыз, дейме,
Джолугъуз кыйынды
Болугъуз сиз сакъ.
Тойгъа тюшсегиз,
Уругъуз харсны,
Онгуз кёрсегиз,
Болугъуз сиз джакъ.

Сизни эслеб,
Киши эшигин

Этмесин деб,
Аны излейме.
Къонакъбай табмай
Эшик аллында,
Кесим къалгъанча
Кёрлюкме, дейме.

* * *

Сынагъанбыз къазауатны биз,
Къыйынлыгъын, ачыуун, кючюн.
«Къазауат» деген сёзню эшитгенлей,
Джюрегибиз чанчад аны ючюн.

Ол тохтагъанлы озгъан джылланы,
Рахатлыкъда джашасакъ да биз,
Къазауатны джарсыуун, уун
Тегерекде энтда керебиз.

Ким санаялыр къанлы къазауат
Ненчагъа агъач аякъла салды,
Ненча адам да амалсыз болуб,
Сол къолларына къашыкъла алды.

Ким санаялыр, ненча тиширыу
Отоуда огъуна эрсиз къалгъанын,
Не уа джашларын урушдан сакълай,
Джылай-джылай, сокъур болгъанын.

Ким санаялыр, къаллай бир сабий,
Сабий оюнчакъ кёрмей, ёсгенин,
Ненча умутну, ненча муратны
Къанлы къазауат джолун кесгенин.

Биз къоркъмайбыз къайсы джаудан да,
Дуния биледи джуртуму кючюн.
Къазауат къачан да къыйынлыкъды,
Джюрегибиз чанчад аны ючюн.

ТЕНГЛЕРИМЕ

Сермешлени джылларында тенглерим,
Шохлугъубуз бегигенди ёмюрге.
Бир кесекни кёз аллымдан кетмейсиз,
Мен излейме хаман сизни кёрюрге.

Кёб джерлеге чачылгъанбыз, болса да,
Сау эсегиз, ишексизме анга мен:
Къарнашымдан сизни сыйлы кёргенча,
Сиз да мени кетермегенсиз эсен.

Мадар болса, хапар ала туругъуз,
Сизге аны мен айтама бек тилеб.
Къанлы уруш джолукъдургъан адамла,
Къалмагъанбыз бу дунияда алай кёб.

Джылдан-джылгъа къартлыкъны да шартлары,
Кёб болгъаны танылады беқден-бек.
Аны ючюн мен термиле болурма
Джаным сауда сизни кёрге теркден-терк.

Джазыучуну
архивинген суратла

Тау хауа адамгъа, машинагъа да дарманды.
Уруп башы сыртла. 1987 гжы

Радиону редактору Аппаланы Биля «Холоднородник» совхозну
директору Эбзеланы Тохтардан интервью алады

КъЧР-ни Башчысы Хубийланы Владимир
Аппаланы Билялгъа Къарачай Черкесияны халкъ джазыучусу
деген удостоверениесынын бере турады. 1998 джыл

Солдан-онгнга: Аппаланы Билял, Хубийланы Осман,
Къагъыйланы Назифа

Аппаланы Билял юйдегиси бла. 1985 джыл

Аппаланы Билял тюркде ата кърнашы
Аппаланы Джалал бла. Башююк эл. 1992 джыл

Драматургланы бютеусоюз семинарына келгенле.

Сол джанында Аппаланы Билял.

Юрмала шахар, 1976 джыл

Айбазланы Герман, Аппаланы Билял, Къобанланы Махмут
Кичи-Балыкъда

Шимал Кавказну джазычуларыны Нальчикде окъуучула бла
тубешген кёсюулери.

Аппаланы Билял назмуларын окъуйду. 2010 джыл

Къарачай шахарда литература бирлешликге джюрюгенлени бир
къаууму. Онг джанында олтургъан анга башчылыкъ
этген Аппаланы Биляды

Аппаланы Билял юдегиси бла. 2003 джыл

2001 гжыла майны 8-зи КъЧР-ны сыйлы атларына тыйыншылы болгъан
белгили адамла Ленин атлы майданда

БАШЛАРЫ

Ал сѣзню орнуна	3
---------------------------	---

ЗАМАННЫ АУАЗЫ

Бир игилкге тюбегенча	7
Джукъусуз кече	8
Хар адам да кеси энчи	10
Ат да бир-бирде абынады	11
Адамны къой, биз билмеген кюч	12
Ариулукъгъа да сукъланмагъанма	13
Тюбсюз тенгиз да бола кѳреме	14
Осал адамгъа тамам тебиб	15
Мийик таугъа ёлер ючюн	16
Тебердиде	17
Элни къачы улуу болгъанын	20
Юйге кирсем	21
Бурулуб къарайма	22
Доммайда эртден	23
Кѳб болады	25
Долаланы Дебогъа	26
Сыйлы къаннга	27
Красный Восток элге	28
Тийребизде бир къарт амма	29
Наз терекчик	31
Ахыр суймеклик	32
Къанатлы джыргъа	34
Сабийлени анасына	35
Мурдар болмайкъ	37
Къыбылама тас болгъаннга ушайды	39
Джашлай ауушхн тенглериме	41
Къарт бла багуш	44

ТЕЙРИ ДЖАРЫКЪ

Суймекликге	47
Къарангылыкъ, шош джукъуда элге	48

Мени джокъду чырт хыянатым	50
Меджисуулукъда туусанг	51
Къартлыкъ джетиб	52
Джазыуумда илкер джулдузча	53
Кюзюледен джалаб озама	54
Бёлек заманны	56
Джюрегимде суймекликни билдире	57
Адамны болады аллай кёзююк	58
Багъалы къонакъ	59
Биз билмеген кёб зат барды	62
Минги Таугъа	64
Автостанцияда	66

ТЁРТТИЗГИНЛЕ

Джангы тууб, кёз ачхан сабий	69
--	----

САБИЙЛЕГЕ

Гинджичик	75
Буз акка	76
Джайгъы джел	77
Бабушчукъ	78

ДЖЫРЛА

Тиширыулагъа	80
Студент къызгъа	82
Биз эки кюнбюз	83
Энтда сакъларма	84
Анама	86
Къарачай шахар	87
Письмо джазама	88
Сау къал, Малкъар	89
Ючкеним	90
Акъ къайыкъ	92
Экинчи тюбешу	93
Къарачай-Малкъар	95
Къазауатдан къайтмагъанлагъа	97
Сен джарыкъ кюнюмсе	98
Марифат	99
Джашлыкъ	100
Узакъда тенгиме	102
Гербекланы Хусейни кююк	103
Сюеме сени	105

Сен ышарсанг	106
Термилеме сеннге	108

ПОЭМА

Атамы кыбыры.	110
-----------------------	-----

КЕЧЮРЮЛГЕНЛЕ

Сергей Есенин	159
Омар Хайям	162
Муса Джалиль	165
Юрий Воронов	167
Николай Огорёв	170
Николай Некрасов	172
Абай Кунанбаев	174
Пасарбий Цеков	175
Валентин Лукша	177
Антон Ковсов	179

Биллал Добаевич Аппаев

ПЕРЕВАЛЫ ЖИЗНИ

Стихи, песни, поэма и переводы

На карачаевском языке

Редактор-корректор *М. М. КУБАНОВ*
Оформление, художественная редакция
и компьютерная вёрстка — *А. Я. УНЕЖОВА*
Технический редактор *Г. М. ХОМЯКОВА*

Подписано к печати 30.07.14.
Формат 84x108/32. Бумага офсетная.
Гарнитура «BalticaCTT». Печать офсетная.
Усл. печ. л. 10. Усл. кр.-отт. 10,4. Уч.-изд. л. 6,3.
Тираж 350 экз. Заказ № **074**

Черкесск, РГБУ
«Карачаево-Черкесское
республиканское книжное издательство».
369000, г. Черкесск, пл. Кирова, 23,
Дом печати.

Отпечатано с готового оригинал-макета
в ОАО «Полиграф-Юг»
385000, г. Майкоп,
ул. Пионерская, 268.

А 769

Б. Д. Алпаев. Перевалы жизни. г. Черкесск, РГБУ «Кара-чаево-Черкесское республиканское книжное издательство», 2014—192 с.

Новое издание автора привлечет внимание читателей живостью и яркостью языка, глубиной философской мысли.

ISBN 978—5—7289—0319—2

84 (2Рос-Кара)6-5

А— $\frac{4702280200-2}{9П1(03)-2013}$ 2—2014

Член Союза писателей РФ,
Народный писатель
Карачаево-Черкесской
Республики,
Заслуженный работник
культуры России Билял
Добаевич Аппаев — автор
шестнадцати книг.
Закончил Высшие
литературные курсы
при Союзе писателей
СССР в Москве, известен
большому кругу читателей
как поэт, прозаик,
драматург.
Его пьесы в настоящее
время ставятся в разных
театрах нашей страны
и пользуются большим
успехом.